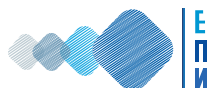

Проектот “Мрежа 23+”
е финансиран од
Европската Унија

ИЗВЕШТАЈ ВО СЕНКА ЗА ПОГЛАВЈЕ 23

мај, 2016 год.

ХЕЛСИНШКИ
КОМИТЕТ ЗА ЧОВЕКОВИ
ПРАВА НА РЕПУБЛИКА
МАКЕДОНИЈА

МРЕЖА
23

Извештај во сенка за Поглавје 23

за периодот од јули 2015 до април 2016 година

Издавач:

Хелсиншки комитет за човекови права на Република Македонија
претставуван од претседател проф. д-р Гордан Калајџиев

Уреднички:

д-р Малинка Ристевска Јорданова
Уранија Пировска

Автори:

Неда Чаловска
д-р Воислав Стојановски
м-р Александар Јованоски

Лектура:

Дејан Василевски

Графичка обработка и печатење:

Гаја Дизајн

CIP - Каталогизација во публикација

Национална и универзитетска библиотека "Св. Климент Охридски", Скопје

342.72/73(497.7)(047)

34.03(497.7)"2015/2016"(047)

ЧАЛОВСКА, Неда

Извештај во сенка за Поглавје 23 / Неда Чаловска, Воислав
Стојановски, Александар Јованоски. - Скопје : Хелсиншки комитет
за човекови права на Република Македонија, 2016. - 56 стр. ; 25 см

Фусноти кон текстот

ISBN 978-608-4790-07-5

1. Стојановски, Воислав [автор] 2. Јованоски, Александар [автор]
а) Човекови права и слободи - Македонија - 2015-2016 - Извештаи б)
Судство - Партиски влијанија - Македонија - 2015-2016 - Извештаи
COBISS.MK-ID 101115914

Оваа публикација е овозможена со поддршка на Европската Унија во рамки на проектот Мрежа 23+ кој го имплементираат Институтот за европска политика (ЕПИ) – Скопје и Хелсиншкиот комитет за човекови права. Наведените мислења во оваа публикација се мислења на авторите и не секогаш ги одразуваат мислењата на Европската Унија.

■ Листа на кратенки

АКМИС - Автоматизиран информациона систем за управување со судските предмети
ВМРО-ДПМНЕ - Внатрешно македонска револуционерна организација – Демократска партија за македонско национално единство
ГРЕКО - Група на држави за борба против корупцијата
ГРОМ - Граѓанска опција за Македонија
ДЗЛП - Дирекција за заштита на лични податоци
ДИК - Државна изборна комисија
ДКСК - Државна комисија за спречување корупција
ЕКЧП - Европска конвенција за човековите права
ЕК - Европска комисија
ЕПИ - Институт за европска политика
ЕСЧП - Европски суд за човекови права
ЕУ - Европска унија
ЗКП - Закон за кривична постапка
ИРП - Итни реформски приоритети
ЈП - Јавно претпријатие
КЗ - Казнен законик
КПД - Казнено-поправен дом
КСТ - Европски комитет за спречување тортура и нечовечко или понижувачко постапување или казнување
ЛДП - Либерално-демократска партија
ЛГБТИ - заедница Лезбиска, геј, бисексуална, трансродова и интерсексуална заедница
МЕРЦ - Македонија-ЕУ ресурсен центар
МВР - Министерство за внатрешни работи
МТСП - Министерство за труд и социјална политика
МХК - Хелсиншки комитет за човекови права на РМ
НСДП - Нова социјалдемократска партија
ОБСЕ - Организација за безбедност и соработка на Европа
ООН - Организација на Обединетите нации
ОРД - Охридски рамковен договор
ПАРИРП - Нацрт-план на активности на Владата на Република Македонија подготвен врз основа на листата на итни реформски приоритети за Република Македонија
ПДТ - Партија за движење на Турците
РМ - Република Македонија
СДСМ - Социјалдемократски сојуз на Македонија
СЕ - Совет на Европа
СЕМ - Секторот за еднакви можности при МТСП
СЈО - Специјално јавно обвинителство (Јавно обвинителство за гонење на кривични дела поврзани со содржината и кои произлегуваат од содржината на незаконското следење на комуникациите)
ССРМ - Судски совет на Република Македонија
УБК - Управа за безбедност и контраразузнавање
УПОЗ - Синдикат на управата, правосудството и здруженијата на граѓани

СОДРЖИНА

Вовед	7
Методологија	9
Уставен Суд	10
1. Правосудство	12
<i>Стратегија за реформа на правосудството</i>	13
Независност	14
<i>Специјално јавно обвинителство</i>	16
Непристрасност и одговорност	19
Професионалност, стручност и ефикасност	23
<i>Академија за судии и јавни обвинители</i>	23
<i>Судска служба</i>	24
2. Борба против корупција	26
Државна комисија за спречување корупција	26
<i>Закон за заштита на укажувачите</i>	27
3. Темелни права	28
Човекови права	28
<i>Народен правобранител</i>	28
<i>Тортура и друг вид на сурово, нечовечно или понижувачко постапување или казнување</i>	28
<i>Затвори и притвори</i>	30
<i>Право на почитување на приватен и семеен живот и комуникации</i>	32
<i>Слобода на собирање и здружување</i>	34
<i>Ранливи групи и принцип на недискриминација</i>	36
<i>Слобода на изразување и плурализам во медиумите</i>	39
<i>Право на образование</i>	42
<i>Право на сопственост</i>	43
<i>Родова еднаквост и права на жените</i>	43
<i>Процедурални заштитни мерки</i>	46
<i>Слобода и безбедност</i>	46
<i>Заштита на малцинствата и културни права</i>	47
<i>Мерки против расизам и ксенофобија</i>	49
<i>Заштита на лични податоци</i>	51
Библиографија	52
Користени веб-страници	56

Вовед

Основната цел на проектот „Мрежа 23+“, што го реализираат Институтот за европска политика – Скопје и Хелсиншкиот комитет за човекови права на Република Македонија, е структуриран придонес на граѓанското општество во следењето и оценувањето на политиките опфатени со Поглавјето 23 – Правосудство и темелни права.

Овој извештај претставува сублимат на заклучоци и препораки врз основа на следењето на областите структурирани во Поглавјето 23 – Правосудство и темелни права. Извештајот беше подготвен во услови на длабока политичка криза како резултат на неуспешното имплементирање на Договорот од Пржино и неспроведувањето на главните негови точки поврзани со реформските приоритети што беа зацртани врз основа на Извештајот на Прибе.

Она што главно провејува како заклучок за следените области е сè уште присутната и во последниот период засилена контрола врз правосудството и државните институции со цел да се попречи утврдувањето на состојбите, да се даде соодветна заштита и да се спроведат законски постапки што би довеле до правичен исход, а со тоа и чекор напред во спроведувањето на реформите и системот на заштита на човековите права во земјата. Манифестациите на овој дискурс главно се отсликуваат во нетранспарентност во постапките, итни постапки за донесување на клучни закони без вклучување на релевантните чинители во општеството, избор на судии и други високи функционери врз основа на нивната поврзаност со владејачките партии, попречување на работата на Специјалното јавно обвинителство и, на крајот, директната злоупотреба на Уставниот суд и позицијата Претседател на државата, како инструменти за постигнување на целите на власта.

Сите овие фактори само ја потврдуваат констатацијата дека сè уште постои неодвоеност на државата од партијата, што беше една од констатациите во Извештајот на Прибе. Инфектираноста на институциите од страна на власта продуцира систем на неказнивост или селективна правда кога станува збор за нејзините противници или редовни критичари. Притворот и понатаму се применува како казна во политички обоените случаи, но не и за оние што се дел од владејачката структура што особено дојде до израз во постапките што беа иницирани од страна на Специјалното јавно обвинителство и одбивањето на барањата за притвор од страна на судот. Од друга страна, попречувањето и оневозможувањето на работата на овој орган беше засилено со одлуките за колективна аболиција донесени од страна на Претседателот на државата, што претставува преседан во правото, ако се има предвид дека со ваквиот чин тој се стави над Собранието и постапи врз основа на одредби што немаат правно дејство. Ваквиот развој на настаните само придонесе за чувството на правна несигурност кај граѓаните ако се има предвид дека недовербата во институциите и особено во судството во последниот период беше на високо ниво. Таквата перцепција секако дека се темели и на речиси целосното отсуство на одговорност и законитост во постапувањето на институциите и судовите години наназад.

Оттука, човековите права и системот на нивна заштита се ставени на маргините што се забележува и во функционирањето на казнено-поправните и воспитно-поправните установи во земјата, каде што сè уште се регистрираат случаи на тортура и неказнување на сторителите на овие дела, нехумани услови за издржување на мерката притвор и казната затвор и отсуство на програми на ресоцијализација и реинтеграција, како и образование за малолетните сторители на казнени дела.

Притоа, дискриминацијата што со години наназад се посочува како точка за загриженост поради несоодветниот систем на заштита, повторно стана предмет на дискусија по изборот на нов претседател и членови на Комисијата за заштита од дискриминација, лица кои освен што не поседуваат искуство во работата на оваа мошне сензитивна област, воедно се и лица кои се директно поврзани со владејачките партии. Ако се има предвид фактот дека еден од клучните услови за соодветно постапување на оваа комисија е нејзината независност, тогаш е јасно дека прашањето за нејзиното понатамошно функционирање како релевантен чинител во заштитата на човековите права претставува предмет на сериозна загриженост. Ова особено што Република Македонија години наназад покажува реална неспособност да се справи со дискриминацијата против одредени групи граѓани, особено со дискриминацијата врз припадниците на ЛГБТИ-заедницата. До денес, сторителите на нападите врз ЛГБТИ центарот за поддршка не се пронајдени, а нема информации и дека се води каква било истрага. Во таа насока, како клучен фактор секако е немањето на политичка волја, што се покажа како факт и кога станува збор за Законот за спречување и заштита од дискриминација, каде што сексуалната ориентација сè уште не е дефинирана како основа за дискриминација, и покрај многубројните препораки во неколку извештаи на ЕУ за напредокот на РМ.

Засилениот дискурс на окупација на слободниот простор за објективно информирање секако дека сериозно влијаеше и на слободата на изразување и слободата на здружување, за што говорат многубројните напади на слободомислечките новинари, активисти и граѓански организации заради нивниот критички осврт на владејачките политики. Попречувањето на граѓаните слободно да го искажуваат својот револт на протестите што почнаа да се организираат од 13 април 2016 година, кулминираа со приведување активисти, при што се повтори минатогодишното сценарио, со одредување мерки на куќен притвор, што би имало цел нивно оневозможување да учествуваат на протестите.

Сето ова говори за речиси целосно отсуство на принципите што го дефинираат владеењето на правото во една земја, отсуство на поделба на власта поради доминантно влијание на извршната власт и целосна блокада на системот на заштита на правата на граѓаните.

Овој извештај претставува придонес на граѓанските организации во областите каде што е клучно да се почне со спроведувањето на реформите и треба да послужи како насочувач во рedefинирање не само на принципите во функционирањето на правосудството и државните институции туку и во рedefинирање на вредносните критериуми што треба да претставуваат појдовна точка во тој процес.

■ Методологија

За остварување на целта на извештајот беше направена методологија за следење на областите што се фокус на работа на „Мрежа 23“ – правосудство, борба против корупција и темелни права, што вклучи користење на слободен пристап до информации од релевантни институции, одржување фокус-група со здруженија на граѓани кои работат во овие области и тематска експертска работилница на која присуствуваа здруженија на граѓани, институции и поранешни судии. Користени беа и податоците, анализите и месечните брифови подготвени од здруженијата на граѓани кои се дел од „Мрежа 23“.

Барања за информации од јавен карактер беа испратени до сите основни судови и јавни обвинителства во државата, Врховниот суд на Република Македонија, Управниот суд на Република Македонија, Судскиот совет на Република Македонија, Академијата за судии и јавни обвинители, Народниот правобранител, Комисијата за заштита од дискриминација, Агенцијата за аудио и аудиовизуелни медиуми, Државната комисија за спречување на корупција, Дирекцијата за заштита на лични податоци, Државниот совет за превенција на малолетничка деликвенција и Управата за извршување санкции. Одговор не беше доставен од четири судови, едно јавно обвинителство и Академијата за судии и јавни обвинители.

Фокус-групата имаше цел да ги вклучи релевантните здруженија на граѓани кои работат во областите правосудство, борба против корупција и темелни права во подготовката на извештајот, преку вклучување на податоците што ги имаат добиени преку следењето на посочените области. Во фокус-групата што се одржа на 26.02.2016 година учествуваа дванаесет претставници од следниве здруженија на граѓани: Институт за човекови права, Коалиција „Сите за правично судење“, Здружение на финансиски работници на локалните самоуправи и јавни претпријатија, Фондација „Отворено општество Македонија“, Македонски центар за меѓународна соработка, Форум Центар за стратемиски истражувања и документација, Транспарентност Македонија, Транспаренси интернешнел, Институт за демократија, Фондација „Метаморфозис“, Македонско здружение на млади правници, Асоцијација за демократски иницијативи. Фокус-групата се водеше по претходно подготвен прашалник од страна на авторите на извештајот, а податоците и констатациите добиени од здруженијата на граѓани се вклучени во овој извештај.

Тематската експертска работилница, на која присуствуваа релевантни експерти, вклучително и поранешни судии, меѓутоа и претставници на институциите, се одржа на 18.04.2016 година. Учесниците на тематската работилница имаа можност да дадат свое мислење/видување и препораки, поткрепено со извори/докази од искуството и дејствувањето во делот на правосудството, борбата против корупцијата и темелните права.

Извештајот го опфаќа периодот од почетокот на јули 2015 година до крајот на април 2016 година.

■ Уставен суд

Во периодот 2011-2013 година беа назначени пет нови судии во Уставниот суд, со што тие сега го сочинуваат мнозинството судии во Судот. Нивниот спорен избор, особено поради фактот што не беа претходно познати и не можат да се сметаат за „истакнати правници“, како што налага Уставот, е поврзан и со сомневања за нивниот политички избор. Имено, од новите судии ниту еден нема научна титула магистер или доктор на науки, ниту каков било академски ангажман или објавени научни трудови. Двајца од судиите пред да бидат избрани за уставни судии биле судии на основен суд, а еден уставен судија воопшто нема искуство во правосудството или науката поврзана со оваа област, односно извршувал административни и политички функции. Сите нови судии или не зборуваат странски јазик или наведуваат дека зборуваат „делумно“.¹

Уставниот суд во текот на 2015 и 2016 година беше често критикуван од страна на стручната и општата јавност, а за неговата работа зачестено објавуваа и медиумите. Според статистиката на судот, се чини дека довербата во оваа институција нагло опаѓа. Имено, во 2011 година Судот примил 236 предмети, во 2012 – 205, во 2013 – 170, а во 2014 – 173. Тоа значи дека во период од четири години, Судот забележал пад на примени предмети од 73%. Пад постои и кај укинатите и поништени одредби од закони. Во 2011 година укинати/поништени биле 22, во 2012 – 20, во 2013 – 11, во 2014 – 11, а во 2015 година само шест. Забележан е и пад во поднесени барања за заштита на слободи и права на граѓаните, па така во 2011 година биле поднесени 23, во 2012 – 25, во 2013 – 22, а во 2014 година само 13. Судот работи со помалку од 20 вработени и со буџет од само половина милион евра.² Во текот на февруари 2016 година Уставниот суд донесе две одлуки за кои во јавноста имаше бурни реакции дека ваквите одлуки не се во одбрана на Уставот и на интересите на граѓаните, туку во одбрана на интересите на владејачката коалиција. Првата одлука се однесува на иницијативата на пратениците Павле Трајанов и Тодор Петров за оценка на уставноста на одлуката за распуштање на Собранието, за која Уставниот суд се прогласи за ненадлежен и ја отфрли ваквата иницијатива. На јавната расправа на Уставниот суд се постави прашањето дали Уставниот суд е надлежен да расправа за ваквата одлука на Собранието, односно дали одлуката за распуштање на Собранието е интерен акт, за кој Судот нема надлежност или е општ акт за кој Судот, согласно Деловникот, има надлежност да одлучува. Мислењата на уставните судии беа поделени по однос на поднесената иницијатива и дел од нив сметаа дека ваквата одлука на Собранието е ерга опнес и се однесува на целиот електорат, поради што Уставниот суд е надлежен да расправа. Сепак, мнозинството судии сметаа дека Уставниот суд нема надлежност да одлучува за конкретен правен акт на Собранието и донесоа решение со кое го прогласија Уставниот суд за ненадлежен, образложувајќи дека не се работи за општ акт или за закон и доколку Уставниот суд се вмеша во одлуката за распуштање на Собранието, тоа значи дека во иднина ќе може да се меша во секоја одлука на

¹<http://www.ustavensud.mk/domino/WEBSUD.nsf/Strani/%D0%A1%D1%83%D0%B4%D0%B8%D0%B8?OpenDocument>.

²<http://www.ustavensud.mk/domino/WEBSUD.nsf/Strani/%D0%97%D0%B0%20%D0%A3%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%B2%D0%BD%D0%B8%D0%BE%D1%82%20%D1%81%D1%83%D0%B4%20-%D0%20%D0%93%D0%BE%D0%B4%D0%B8%D1%88%D0%BD%D0%B8%20%D0%98%D0%B7%D0%B2%D0%B5%D1%88%D1%82%D0%B0%D0%B8?OpenDocument>

На 15 март 2016 година Уставниот суд на затворена седница одлучи да го укине Законот за изменување и дополнување на Законот за помилување („Службен весник на Република Македонија“, бр. 12/2009). Со оваа одлука се отвори патот претседателот на РМ да може да помилува лица осудени за кривични дела против изборите. Укинатиот закон претставуваше законска основа за постоењето на Комисијата за помилување.

Претседателката на Уставниот суд не даде образложение која е причината и на кој начин е донесена одлуката за исклучување на јавноста за време на седницата. Иако за исклучувањето на јавноста треба да одлучи мнозинството на уставни судии, јавноста не беше информирана дали и кога е одржан работен состанок на уставните судии за утврдување на причините за затворање на седницата и донесување на ваква недемократска одлука или, пак, дали таа е донесена самоволно од страна на претседателката.

Итното постапување на Судот по иницијативата за оценување на уставноста на овој закон, поднесена на почетокот на февруари 2016 година, веднаш по отворањето истрага од страна на Специјалното јавно обвинителство за изборни измами против поранешни министри, дава основан сомнеж дека Уставниот суд работи во одбрана на партиските интереси на владејачката коалиција.

Постојниот состав на Уставниот суд нема капацитет да ја врши својата уставна функција на заштита на уставноста и законитоста, што во голема мера се должи на новоизбраните членови кои не ги исполнуваат условите за членови на Уставниот суд согласно Уставот. Довербата во него е значително намалена, а неговите одлуки сè повеќе индицираат политичко мешање.

1. ПРАВОСУДСТВО

Итните реформски приоритети (ИРП) во сферата на правосудството, утврдени од страна на Европската комисија во јуни 2015 година,³ или воопшто не беа исполнети или активностите преземени за нивно исполнување не беа доволни за постигнување на реформските цели. Во анализата подготвена од „Мрежа 23“,⁴ врз основа на спроведеното следење на реализацијата на ИРП, се констатира дека „во областа на правосудството суштествено не се спроведуваат. Како супститут за реформите се нуди само 'мека реформска амбалажа', што ја задоволува формата, но не и суштината. Се спроведуваат само одделни, повеќе технички аспекти, што имаат ограничено влијание врз очекуваната независност и професионалност“.⁵ Ова се потврдува и од прегледот на одредените приоритети во областа на правосудството што упатува на тоа дека се преземаат дејства што се спротивни на Итните реформски приоритети.⁶

Од Работниот документ на Владата, усвоен на 25 февруари 2016 година,⁷ видливо е дека Владата предвидува низа активности што суштествено не ги исполнуваат Итните реформски приоритети, како што е избор на судии без изменети критериуми и нивна евиденција, одолжување реализација на приоритетот преку анализи итн.⁸ Граѓанскиот сектор, вклучително и „Мрежа 23“, на своите настапи во рамките на консултативните состаноци одржани под покровителство на Секретаријатот за европски прашања предупреди од техницизирање на предложените мерки и немање визија како да се пристапи кон реформата. Исто така, се повика на широк консултативен механизам, особено вклучување претставници од правосудската фела за понуда на колку што е можно попрецизни и адекватни мерки.

³http://ec.europa.eu/enlargement/news_corner/news/news-files/20150619_urgent_reform_priorities.pdf

⁴Институт за европска политика, Хелсиншки комитет за човекови права, Институт за човекови права, Коалиција „Сите за правично судење“ и НВО Инфоцентар.

⁵Институт за европска политика, Итните реформски приоритети побавни од реставрирањето на нереставрирани практики!, достапно на: <http://epi.org.mk/docs/Realizacija%20na%20itnite%20reformski%20prioriteti.pdf>.

⁶Македонија-EU ресурсен центар (МЕРЦ 23). Статус на реализација на Итните реформски приоритети. Достапно на: <http://www.merc.org.mk/status-na-realizacija-na-itni-reformski-prioriteti>.

⁷Нацрт-план на активности на Владата на Република Македонија подготвен врз основа на листата на итни реформски приоритети за Република Македонија (јуни 2015) ПАРИРП – 2015, достапен на:

[http://www.sep.gov.mk/data/file/PARIRP/%D0%9F%D0%BB%D0%B0%D0%BD%20%D0%BD%D0%B0%20%D0%B0%D0%BA%D1%82%D0%B8%D0%B2%D0%BD%D0%BE%D1%81%D1%82%D0%B8%20%D0%B7%D0%B0%20%D1%80%D0%B5%D0%B0%D0%BB%D0%B8%D0%B7%D0%B0%D1%86%D0%B8%D1%98%D0%B0%20%D0%BD%D0%B0%20%D0%B8%D1%82%D0%BD%D0%B8%D1%82%D0%B5%20%D1%80%D0%B5%D1%84%D0%BE%D1%80%D0%BC%D1%81%D0%BA%D0%B8%20%D0%BF%D1%80%D0%B8%D0%BE%D1%80%D0%B8%D1%82%D0%B5%D1%82%D0%B8%202015%20\(%D0%A0%D0%B0%D0%B1%D0%BE%D1%82%D0%B5%D0%BD%20%D0%B4%D0%BE%D0%BA%D1%83%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%82\).pdf](http://www.sep.gov.mk/data/file/PARIRP/%D0%9F%D0%BB%D0%B0%D0%BD%20%D0%BD%D0%B0%20%D0%B0%D0%BA%D1%82%D0%B8%D0%B2%D0%BD%D0%BE%D1%81%D1%82%D0%B8%20%D0%B7%D0%B0%20%D1%80%D0%B5%D0%B0%D0%BB%D0%B8%D0%B7%D0%B0%D1%86%D0%B8%D1%98%D0%B0%20%D0%BD%D0%B0%20%D0%B8%D1%82%D0%BD%D0%B8%D1%82%D0%B5%20%D1%80%D0%B5%D1%84%D0%BE%D1%80%D0%BC%D1%81%D0%BA%D0%B8%20%D0%BF%D1%80%D0%B8%D0%BE%D1%80%D0%B8%D1%82%D0%B5%D1%82%D0%B8%202015%20(%D0%A0%D0%B0%D0%B1%D0%BE%D1%82%D0%B5%D0%BD%20%D0%B4%D0%BE%D0%BA%D1%83%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%82).pdf) (последно пристапено на 11.04.2016 година).

⁸Документот е објавен со шест месеци задоцнување, иако граѓанскиот сектор инсистираше на расправа и вклученост уште во август-септември 2015 година.

Стратегија за реформа на правосудството 2016-2020

Буџетот на Република Македонија за 2016 година предвидува програма за реформа на судството на Министерството за правда со цел подобрување на судската ефикасност и ефективност преку јакнење на судските капацитети и на капацитетите на министерствата за имплементација на стратегијата за реформа на судството, на поврзаните закони и на судската инфраструктура.⁹ За таа цел се предвидени 1,25 милиони евра за судски реформи, што се распоредени во категориите за купување мебел, опрема и машини, како и за градежни работи.

Министерството за правда во декември 2015 година организираше консултативна средба со засегнатите страни, на која беа поканети и претставници од граѓанското општество. Предлог-стратегијата се фокусира на реформски интервенции во неколку области: судство; казнено-правен систем; пристап до правдата и транспарентност; политика и координација; управно правосудство; информациски системи и е-правда. Дел од изнесените мислења се на линија дека предлог-стратегијата е напишана со нејасен јазичен стил и создава забуна; се предвидуваат решенија што по својата суштина имаат потреба од уставни измени, како и коренити измени во закони што се усвојуваат со двотретинско мнозинство во Собранието на РМ. Предлогот на Стратегијата за реформа на правосудниот систем 2016-2020 година, иако во финална фаза, не беше усвоен до првиот квартал од 2016 година. Операционализацијата на мерките поврзани со независноста на судиите се предвидува во 2018 година, и тоа главно со регулаторни интервенции и интервенции за јакнење на капацитетите. Со тоа, предложената стратегија во овој клучен аспект практично директно е спротивставена на итните реформски приоритети. Институтот за човекови права, членка на „Мрежа 23“, објави мислење по однос на нацрт-верзијата на Стратегијата.¹⁰

Стратегијата се носи во крајно сензитивен политички момент за државата без поширока и стручна расправа за новитетите/могалитетите што се предлагаат за решавање на клучни прашања од областа. Неопходно е преку посеопфатна расправа да се утврдат решенија што ќе одговорат на системските недостатоци утврдени во Извештајот на вишата експертска група за системски прашања во владеењето на правото и Итните реформски приоритети.

⁹Предлог-стратегијата е изработена со стручна и логистичка поддршка на проектот за подготовка на програмата за поддршка на правосудниот сектор и проектот ИПА 2010 „Понатамошна поддршка за независно, одговорно, стручно и ефикасно судство и промоција на условната казна и алтернативните мерки“.

¹⁰ Институт за човекови права. СУГЕСТИИ НА ПРЕДЛОГ – СТРАТЕГИЈАТА ЗА РЕФОРМИ ВО ПРАВОСУДНИОТ СЕКТОР 2016-2020 ГОДИНА. Достапно на: http://www.ihr.org.mk/images/izvestai/novosti/sugestii%20na%20strategijata%20_ichp_finalni.pdf

■ Независност

Не се спроведуваат приоритетите што се однесуваат на деполитизација на назначувањето и унапредувањето судии, оценувањето, дисциплинските постапки и разрешувањето. Судскиот совет, повикувајќи се на Акциски план, продолжи да избира претседатели на судови и судии, без какви било претходни промени во системот на избор.¹¹ Неколку судии беа избрани на 23 март и 4 април, еден ден пред предвидените предвремени избори, односно пред планираното и продолженото распуштање на Собранието. Дополнително, судскиот буџет за 2016 година изнесува 1.892.431,00 денари, што покажува дека буџетот е незначително зголемен за разлика од претходните години, и покрај критиките дека овој износ не е доволен за да се овозможи независност на судската власт и е под минималното ниво утврдено со закон.

На седница одржана во ноември 2015 година, Судскиот совет усвои нова систематизација на судиски места со која се намалува бројот на судиите од досегашните 740 на 636 судии.

Улогата на Судскиот совет и Советот на јавни обвинители во обезбедувањето независност и непристрасност е доведена во прашање. Во публикацијата „Подобрување на системот на спреги и контроли во Република Македонија: Судска контрола на извршната власт“ се укажува на многу ниска доверба во работата на Судскиот совет на Република Македонија и Советот на јавни обвинители.¹² Понатаму се констатира дека „... [П]рилично е изненадувачки што Судскиот совет и Советот на јавни обвинители, институциите што треба да ја гарантираат независноста на правосудството од политички влијанија, ги добија најниските оценки... [овие тела] требаше да ја зајакнат независноста и одговорноста во правосудството. Но, во практиката, се чини дека советите имаат друга улога“.¹³ Исто така, може да се проблематизира системот на избор на членови во советите, особено квалитетот на предложените кандидати. Се оценува дека не само што не се преземаат дејства во зголемувањето на квалитетот, согласно ИРП, туку и квалитетот е полош со текот на времето. За ова се упатува на „функционалната хиерархија во правосудството“ што укажува на убедување дека голем дел од претседателите на судовите (како и во обвинителството) се под контрола од страна на извршната власт, односно владејачката партија.

Иако е забележано зголемено јавно присуство на претседателот на Судскиот совет, дејствата во таа насока не придонесуваат кон зголемување на проактивната улога на советот и заштита на судиите по однос на нивната независност.

¹¹ Судскиот совет на РМ на седниците одржани на 23 и 30 септември донесе одлуки за огласување избор на 22 судии во повисоките судови и 20 во основните судови. За реакцијата на „Мрежа 23“ види http://epi.org.mk/newsDetail_mk.php?nwsid=84. Советот на 26 ноември донесе одлуки за избор на претседател на Апелациони суд Скопје и претседатели на основните судови во Берово и Радовиш, како и одлуки за избор на вкупно единаесет судии во апелационските и основните судови. На седницата одржана на 9 декември 2015 година беа донесени одлука за избор на претседател на Основен суд Струмица и оглас за избор на двајца судии на Вишиот управен суд. На седницата одржана на 23 февруари 2016 година беше донесена одлука за избор на претседатели на Апелациони суд Битола, основните судови во Охрид и Кочани, како и одлука за објавување огласи за избор на судии во Врховниот суд, Апелациони суд Штип и четири основни судови.

¹² Д-р Дане Талевски, д-р Марко Кмезиќ и м-р Лура Положани „Подобрување на системот на спреги и контроли во Република Македонија: Судска контрола на извршната власт“, Институт за европска политика (ЕП) – Скопје, март 2016 година, достапно на: http://epi.org.mk/docs/D4V_Democracy%20and%20Rule%20of%20Law_mk.pdf (стр. 25, 27).

¹³ Ibid. (за методологија види стр. 24, параграф 2).

За време на тркалезната маса организирана од страна на Советот во ноември 2015 година, претседателот на Судскиот совет изјави дека Извештајот на Европската комисија во делот на судството содржи двојни стандарди¹⁴ и со тоа негирајќи ја констатацијата дека во земјата е утврдено уназадување во делот на правосудството. Не е забележано „остварувањето проактивна улога на Судскиот совет и зголемување на неговата професионалност“, а особено не се видливи дејства што треба да обезбедат доволна предвидливост на дефиницијата „истакнат правник“ (не е доволно само стаж од 15 години) како услов за членство во Судскиот совет. Тоа е основата според која беше избран и сегашниот претседател на Судскиот совет и тоа во отсуство на опозицијата.

Во еден свој говор во март 2016 година, претседателот на Судскиот совет, кој патем никогаш не бил судија, подвлече дека „...некои еминентни експерти, дел од нив добронамерно, еден дел од нив не сакајќи... тоа што го критикуваат е веќе имплементирано“ и дека критиките што се упатени имаат „дневно-политичка конотација и во принцип им штетат на преземените активности од страна на судските институции“.¹⁵ Оваа реторика е во насока на реакцијата објавена по повод Извештајот на ЕК во кој се утврди уназадување во областа на правосудството.

Со работа почна Комисијата за уедначување на казнената политика, основана согласно Законот за одредување на видот и одмерување на висината на казната,¹⁶ што стапи на сила во јануари 2015 година. За претседател, од страна на Собранието на РМ, е избран обвинителот Јован Илиевски, кој раководи со Основното јавно обвинителство за гонење на организиран криминал и корупција. Опозициските партии реагираа на ваквиот избор, имајќи предвид дека Илиевски има блиски семејни врски со Сашо Мијалков, поранешниот директор на Управата за безбедност и контраразузнавање, инкриминиран во нелегално прислукуваните телефонски разговори објавени во 2015 година.

Воведени се нови додатоци на плата на судиите и на јавните обвинители по усвојувањето во скратена постапка на предлог-законите поднесени од Владата на 30 декември 2015 година, чијашто очигледна цел е предизборно придобивање и инвестирање во нивната сервилност кон политичките налози. На истата седница беше усвоен и предлогот за зголемување на платите на јавнообвинителската служба, паралелно со усвојувањето на предлог-законот за вработените во јавнообвинителската служба на СЈО. Со овој чекор Владата се обиде да го „неутрализира“ незадоволството на јавнообвинителската служба од воведувањето јавнообвинителска служба во СЈО.

¹⁴ За Судскиот совет, ЕК има двојни стандарди за судството. Телма. 27.11.2015 г. Достапно на:

<http://telma.com.mk/vesti/za-sudskiot-совет-ek-ima-dvojni-standardi-za-sudstvoto>.

¹⁵ Соопштение – Одбележување на Денот на правосудството 31 март 2016 година. Судски совет на Република Македонија. Достапно на: <http://www.ssrn.mk/Novosti.aspx?novost=412> (последен пристап на 11.04.2016 година).

¹⁶ „Службен весник на РМ“, бр. 199/2015.

Специјално јавно обвинителство

Сериозните индиции за поврзаноста и вмешаноста на извршната власт со Јавното обвинителство наметнаа потреба за формирање на специјално јавно обвинителство за гонење на кривични дела поврзани со содржината и кои произлегуваат од содржината на незаконското следење на комуникациите. Собранието на Република Македонија, согласно Договорот од Пржино, на 15 септември 2015 година, едногласно го усвои Законот за Јавно обвинителство за гонење на кривични дела поврзани со содржината и кои произлегуваат од содржината на незаконското следење на комуникациите. Со овој закон официјално се предвиде постоењето на специјален јавен обвинител, кој е задолжен за истражување и гонење на кривични дела поврзани со содржината и кои произлегуваат од содржината на неовластено следење на комуникациите и постоење на обвинителство со кое раководи јавниот обвинител, кое вклучува и јавни обвинители избрани во ова обвинителство, истражители, експерти, стручна и административна служба.

Собранието на Република Македонија за оваа функција ја предложи Катица Јанева, основна јавна обвинителка од Гевгелија. Предлогот беше едногласно усвоен од страна на Советот на јавни обвинители и специјалната јавна обвинителка стапи на должност на 16 септември, по положувањето на официјалната заклетва.

И покрај тоа што изборот на специјалната јавна обвинителка беше по итна постапка, сепак Обвинителството почна со работа во декември 2015 година, најмногу поради опструкциите од страна на Советот за јавни обвинители во однос на бараниот тим од страна на обвинителката. Закочувањето на работата на Специјалното јавно обвинителство следуваше по закочувањето на преговорите за исполнување на Договорот од Пржино, што дава основан сомнеж за политичко влијание и врз одлуките на Советот на јавни обвинители. Дополнително, беше пробиен и законскиот рок од 35 дена за обезбедување на финансиски средства за работа на Специјалното јавно обвинителство, што дополнително ја закочи неговата работа. Сепак, и покрај краткиот временски период и опструкциите од страна на другите институции, СЈО успеа да се оформи како независен орган во јавнообвинителскиот систем на РМ.

Првите информации за почнатите истраги беа споделени со јавноста на 12 февруари 2016 година. СЈО преку прес-конференција ја извести јавноста дека е отворена истражна постапка против повеќе лица за кривични дела против изборите и гласањето,¹⁷ во случајот што СЈО го именуваше како „Титаник“.¹⁸

¹⁷ Целосниот транскрипт од одржаната прес-конференција можете да го прочитате на официјалната страница на „Фејсбук“ на Специјалното јавно обвинителство преку следниот линк:

https://www.facebook.com/permalink.php?story_fbid=678493328920887&id=650104671759753.

¹⁸ Осомничените, кои во текот на 2012 година имале својство на министер за внатрешни работи, министер за транспорт и врски и секретар на Владата на Р. Македонија, заедно со сите членови на извршен комитет на партија и други, засега непознати лица, искористувајќи ја својата службена положба создале група, која имала цел вршење на кривични дела против изборите и гласањето.

Дополнително, СЈО извести дека е отворена истрага и против членови на општинската изборна комисија во Чаир, затоа што постои основано сомнение дека сториле кривично дело изборна измама, како и истрага против пет судии на Управниот суд во Скопје и четири членови на Државна изборна комисија од 2013 година за кривично дело – Злоупотреба на службената положба и овластување од член 353 од КЗ. На 13.02.2016 година, СЈО поднесе два предлога за определување мерка притвор против осомничените лица кои беа одбиени од страна на Основниот суд Скопје 1 Скопје.¹⁹ Во однос на одлуката на Основниот суд Скопје 1 Скопје, Коалицијата „Сите за правично судење“,²⁰ членка на „Мрежа 23“, констатира серија недоследности во процесот, особено дека „согласно ЗКП, кривичниот совет од член 25 став 5 од ЗКП во рок од 48 часа требаше да донесе одлука по жалбите до крајот на ден 16.02.2016 година, но тоа не беше сторено“. Понатаму, се наведува дека ова постапување на судот „наиде на многубројни реакции од страна на адвокати и истакнати правници, нарекувајќи ја оваа постапка на судот преседан“. Коалицијата укажува дека оваа постапка, според нив, е невообичаена и вонредна, што воедно упатува на класично противзаконско постапување од страна на судот, упатувајќи дека „конкретно е прекршен член 169 став 4 од ЗКП. Имено, кривичниот совет по истекот на 48 часа сè уште не донесе одлука за изјавените први четири жалби, што значи дека кривичниот совет постапи спротивно на законот“.²¹

Од почетокот СЈО се соочува со тешкотии во соработката со институциите, особено Основниот суд Скопје 1 Скопје, Агенцијата за катастар, петтата управа на УБК на МВР, единицата за заштита на сведоци во МВР, Општина Битола, Управниот суд, Основното јавно обвинителство Скопје и Обвинителството за гонење на организиран криминал и корупција. Ваквата несоработка со СЈО влијае на одолжување на одредени предистражни постапки, а може да доведе и до спречување истрага и до оневозможување да се поведат судски постапки против лица за кои има основано сомнение дека извршиле тешки кривични дела, што го загрозуваат и уставниот поредок.

Во извештајот за своето работење во првите шест месеци,²² СЈО извести дека е воспоставена стварна надлежност во вкупно 30 предмети против 80 лица.

И покрај тоа што СЈО почна сериозна борба против корупцијата во земјата на највисоко ниво, претседателот на РМ, Ѓорѓе Иванов, одлучи колективно да помилува 57 осомничени лица, од власта и опозицијата, за кои се поднесени кривични пријави и поведени кривични постапки. Со овие дејства претседателот на Република Македонија, Ѓорѓе Иванов, ги пречекори своите уставни и законски овластувања и со тоа стори кривично дело Злоупотреба на службена положба од член 353 од Кривичниот законик на РМ.

¹⁹Соопштената на Основниот суд Скопје 1 Скопје во врска со барањата и одлуките за определување на мерката притвор во случајот „Титаник“ можете да ги прочитате на официјалната интернет-страница на судот на следниот линк: <http://www.oskopje1.mk/Novosti.aspx>.

²⁰М-р Александра Богдановска и Натали Петровска. „Кривичниот совет versus Законот за кривична постапка“, Коалиција „Сите за правично судење“. 18 февруари 2016 година. Достапно на: http://www.all4fairtrials.org.mk/Main_files/KS%20versus%20ZKP.pdf [последно пристапено на 11.04.2016 година].

²¹Целосниот извештај можете да го прочитате на следниот линк:

<http://www.jonsk.mk/%D0%B4%D0%BE%D0%BA%D1%83%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%82%D0%B8/>.

²² Ibid., стр. 5.

Имено, ставот и одлуките за помилување претседателот ги донел без законска основа со оглед на фактот што член 11 од Законот за помилување на кој се повикува тој, е укинат и не е составен дел на правниот поредок на Република Македонија. Со тоа претседателот се стави над правото, над Собранието и над политичкиот договор од Пржино, со што суштински укина голем дел од овластувањата на Специјалното јавно обвинителство, како консензуално прифатен орган надлежен да ги гони кривичните дела што се поврзани со нелегално прислушуваниите разговори. Ваквиот чин не е само чин на уривање на правната држава туку и сериозна повреда на меѓународните обврски за заштита на човековите права ратификувани од Република Македонија.

Државата има позитивна обврска да обезбеди непречено користење и заштита на човековите права предвидени во Европската конвенција за човекови права и другите меѓународни договори за заштита на човековите права, како и јасни процедурални обврски за темелно и ефективно истражување на прекршувањата на човековите права, казнување на нивните сторители и превенирање на ваквите случаи во иднина. Со помилувањето на некои од кривичните дела опфатени со одлуките на претседателот, во оваа смисла практично се повредени обврските од член 2 и 3 од ЕКЧП, што гарантираат право на живот и забрана на мачење, нехуман и деградирачки третман, како и масовно кршење на човековите права на приватност од член 8 на Европската конвенција со оглед на тоа што и за овој член државата треба да обезбеди ефикасна контрола врз можните злоупотреби од незаконско прислушување. Истовремено, спречувајќи ги кривичните постапки, претседателот ги повредил правата на жртвите на овие злоупотреби со тоа што ги лишил жртвите од ефективно правно средство, што би обезбедило кривична, морална и материјална сатисфакција на жртвите. Со ова е сторена повреда на член 6 од ЕКЧП во смисла на оневозможување на ефикасен пристап до судот, како и повреда на член 13 од ЕКЧП заради оневозможување на ефикасно правно средство за заштита на повредените права и слободи. Со наведените дејства, претседателот и Н.Н. лице или лица кои му ги доставило податоците за отворените кривични постапки сториле кривично дело на повреда на тајноста на постапката од член 369 од Кривичниот законик, а во врска со член 289 и 299 од Законот за кривична постапка што предвидуваат тајност на кривичната постапка.

Не треба да се занемари фактот дека со попречувањето на кривичната правда во голем број од коруптивни дела опфатени со помилувањата претседателот ги повредил меѓународните обврски на државата за спречување и гонење корупција, перење пари со што се повредени одредбите на Конвенцијата од Палермо. Претседателот, при користењето на своите овластувања, не го дал неопходното објаснување за секој поединечен случај на помилување, туку нуди политикантски образложенија, од кои не се гледа нивната оправданост и наводниот интерес на државата.

Континуирано се нарушува независноста на судството. Не се реализираат Итните реформски приоритети што се однесуваат на независноста на судството. Во целост треба да се преиспита моделот на избор и членување во Судскиот совет. Изборот и назначувањето судии и претседатели на судови, без притоа да бидат исполнети условите предвидени во Итните реформски приоритети, придонесува

кон перцепција за зголемена политизација, како и за понатамошна недоверба кон оваа институција како кај судиите, така и кај пошироката јавност. Изборот треба да биде транспарентен и предмет на јавен надзор со цел запазување на начелата на професионалност и одговорност. Судскиот совет на РМ мора да се отвори кон стручната јавност и јавно да ги објавува сите стратешки одлуки и внатрешни акти поврзани со независноста и непристрасноста на судството.

Претседателот на РМ ја злоупотреби својата службена положба и своето властување, преку незаконското запирање гонење лица осомничени за масовно прекршување на човековите права и корупција, што е во надлежност на Специјалното јавно обвинителство. Со оваа постапка претседателот ги наруши принципите на владеење на правото и поделба на власта, за што треба да има одговорност.

Неопходно е да престанат сите опструкции на работата на Специјалното јавно обвинителство, а институциите да соработуваат и да ги обезбедуваат документите по барање на СЈО, согласно одредбите од ЗКП. Треба да биде формирано специјализирано судско одделение во Основниот суд Скопје 1 Скопје, што ќе има надлежност да постапува единствено по предметите за кривични дела поврзани и кои произлегуваат од нелегално следење на комуникациите. Судскиот совет на Република Македонија треба да објави конкурс за судии кои ќе работат во ова одделение. Судиите да бидат избрани од страна на Судскиот совет, но со претходна широка дебата и мислење од страна на сите засегнати страни, особено истакнати граѓански организации активни од областа на правосудството.

Да се направат законски измени во членот 22 од Законот за Јавно обвинителство за гонење на кривични дела поврзани и кои произлегуваат од содржината на незаконското следење на комуникациите на начин што рокот за покренување на обвинение од страна на Специјалното јавно обвинителство од 18 месеци ќе биде продолжен на 24 месеци.

Треба да се донесат дополнителни измени на законот со цел да се прецизира дека крајниот рок од 24 месеци не се однесува на можни нови случаи кои произлегуваат од или се поврзани со нелегално прислушување (нов член 22-а, став 1). За вакви случаи, рокот да се поднесе обвинение треба да биде 18 месеци од моментот кога СЈО донесло одлука да поведе истражна постапка (нов член 22-а став 2).

■ Непристрасност и одговорност

Во октомври 2014 година, спротивно на Уставот и Законот за кривична постапка, полицијата, на сопствена иницијатива и без претходна наредба на судот, уапси 14 судии и 11 стручни и други службеници од одделот за прекршоци на Основниот суд Скопје 1. Имено, овие лица беа уапсени на нивните работни места, без одобрение од судот, случај во кој полицијата не може да лишува од слобода само во случаи на исклучителна итност, а не за дела што се следени и истражувани подолго време. Начинот на приведување беше шокантен и намерно медиумски покриен, со што се повторил претходните практики на МВР за јавно приведување на осомничените со медиумска експонираност, што влијае на пресумпцијата на невиност на осомничените.

Со ваквото постапување видлива е тенденцијата на извршната власт да влијае врз судската, со што се нарушува принципот на владеење на правото.²³ Во текот на мај Основното јавно обвинителство Скопје објави дека постигнало спогодби со осум осомничени судии.²⁴ На сите им се изречени условни осуди. Во декември 2015 година, со одлука на Врховниот суд, т.н. местаната надлежност за т.н. предмет „Јустисија“ на Основниот суд Скопје 1 беше пренесена на Основниот суд Битола, со цел на судиите да не им суди судот во кој биле вработени.

Во октомври 2015 година, под сомнение дека сторил злоупотреба на службената положба и овластување и злосторничко здружување, уапсен беше претседателот на Основниот суд Куманово. Апсењето беше слично како и во т.н. предмет „Јустисија“, односно со големо присуство на полиција и медиуми за време на апсењето на претседателот во зградата на судот. Решенијата за определување и продолжување на мерката притвор не беа во согласност со Законот за кривичната постапка, односно не беа образложени. По едно од обжалените решенија Кривичниот совет на Основниот суд Скопје 1 не беше одлучено во законскиот рок од 48 часа.²⁵ Претседателот на судот, со одлука на Врховниот суд, беше ослободен од притвор во март 2016 година, по пет и пол месеци од притворањето.

Врховниот суд на РМ во октомври 2015 година одбележа 70 години од своето постоење.²⁶ Во својот поздравен говор, претседателката Лидија Неделкова побара „поддршка од јавното мнение за запирање на јавната хајка против македонското судство што се претставува со искривена слика во јавноста, има свои слабости и пропусти, а сепак не треба да забораваме дека е столб на државната конструкција“.²⁷ Таа повика „да не се даваат пашални критики, клевети, да не го уриваме судскиот систем, ова е апел истиот да го надградуваме со идеи, со добра мисла, да го оспособиме за ефикасно функционирање, на праведно и независно на закон засновано пресудување“.²⁸

За поздравување е што по многу години, Врховниот суд по подолго време објави печатена „Збирка на одлуки 2004-2014 година“.²⁹

Хелсиншкиот комитет до Врховниот суд поднесе барање за пристап до информации од јавен карактер што се однесуваат на бројот на усвоени начелни ставови и правни мислења, број на поднесени мислења по предлози на закони и други прописи кога со

²³ Хелсиншки комитет: Гласна најава за воведување на полициска држава! <http://mhc.org.mk/announcements/249>.

²⁴ <http://jorm.gov.mk/?p=1806>.

²⁵ Увид во Предмет КОК. ПП бр. 547/15-12 од страна на Хелсиншкиот комитет.

²⁶ Поради немање средства во сопствениот буџет, дури и вака значаен настан беше поддржан од страна на Мисијата на ОБСЕ во Скопје, по барање на Врховниот суд.

²⁷ Говор на претседателот на Врховниот суд на Република Македонија, Лидија Неделкова, со кој се обрати на Свечената академија по повод 70-годишнината на Врховниот суд, одржана на 2.11.2015 година, достапен на [HYPERLINK](#)

["http://www.vsrn.mk/cms/FCKEditor_Upload/File/%D0%93%D0%BE%D0%B2%D0%BE%D1%8070%20%D0%B3%D0%BE%D0%B4%D0%B8%D0%BD%D0%B8.pdf"](http://www.vsrn.mk/cms/FCKEditor_Upload/File/%D0%93%D0%BE%D0%B2%D0%BE%D1%8070%20%D0%B3%D0%BE%D0%B4%D0%B8%D0%BD%D0%B8.pdf)

http://www.vsrn.mk/cms/FCKEditor_Upload/File/%D0%93%D0%BE%D0%B2%D0%BE%D1%8070%20%D0%B3%D0%BE%D0%B4%D0%B8%D0%BD%D0%B8.pdf, пристапено на ден 20.05.2016.

²⁸ Ibid.

²⁹ http://vsrm.mk/cms/FCKEditor_Upload/File/%D0%97%D0%B1%D0%B8%D1%80%D0%BA%D0%B0%20%D0%BD%D0%B0%20%D1%81%D1%83%D0%B4%D1%81%81%D0%BA%D0%B8%20%D0%BE%D0%B4%D0%BB%D1%83%D0%BA%D0%B8%202004-2014.pdf.

нив се уредувале прашања од значење за работата на судовите (за периодот од 2010 до 2015 година) и број на поднесени барања за судење во разумен рок и отштетата исплатена во 2015 година. Според одговорот на Врховниот суд, во 2010, 2011, 2013 и 2015 година немало усвоени начелни ставови и правни мислења. Во 2012 година биле усвоени по еден (1) начелен став и правно мислење, а во 2014 година усвоени биле три (3) начелни правни мислења. Во врска со бројот на поднесени мислења по предлози на закони, според Врховниот суд, од страна на предлагачот – Министерство за правда, за бараниот период не е побарано мислење од општи седници по предлог-закони, освен за подзаконскиот акт Судски деловник и за измена и дополнување на Судскиот деловник. Според овие податоци, може да се заклучи дека Врховниот суд посветува минимално време за една од своите основни надлежности и не придонесува кон унапредување на квалитетот на законодавството и судската практика.

Во врска со бројот на поднесени барања за судење во разумен рок и отштетата исплатена во 2015 година, Врховниот суд примил 451 барање и 172 жалби. Решени биле 421 барање и 174 жалби (бројот на жалби е поголем од примениот поради заостаток на нерешени жалби од 2014 година). Уважени биле вкупно 238 барања. Од вкупно решени 588 предмети, досуден е правичен надоместок во вкупен износ од 6.344.100,00 денари (околу 103.000 евра), како на име правичен надоместок, така и за трошоци во постапката по повод поднесеното барање за заштита на правото на судење во разумен рок. Според добиените информации, може да се заклучи дека Врховниот суд работи ажурно по предметите за судење во разумен рок.

Во најавената нова централна база на податоци на Врховниот суд на РМ, преку која треба да се објавуваат пресудите на сите судови во државата, непознато е дали ќе бидат содржани веќе објавените судски пресуди на посебните интернет-страници на судовите, со што се доведува во прашање смислата на ваквата интервенција. Доколку во датабазата не се вметнат и претходни одлуки, не само што оваа активност не е во прилог на приоритетот за навремено објавување на сите судски пресуди туку и оди наспроти овој приоритет, што, пред сè, се однесува на објавување на пресудата од страна на судијата во законски определениот рок.

И покрај реакциите на граѓанскиот сектор,³⁰ укажувајќи на тоа дека Советот за утврдување факти и покренување постапка за утврдување одговорност на судија (понатаму: Совет за утврдување факти) не е соодветно решение за спроведување на препораките на ГРЕКО, беа преземени дејства за избор на членови и негово конституирање. Овој совет е предвиден како ново правосудно тело, што ќе има цел да преземе дел од работата на Судскиот совет на РМ. Неговата надлежност се однесува на покренување на дисциплинска постапка и постапка за нестручно и несовесно работење на судиите пред Судскиот совет на РМ. Советот за утврдување факти ќе може да ги отфрли иницијативите за утврдување одговорност, по што таквата негова одлука станува конечна, односно отфрлените иницијативи воопшто нема да бидат од страна на Судскиот совет на РМ. Советот спроведе избори за членови и резултатите од изборот се симптоматични поради нискиот број на добиени гласови за кандидатите.

³⁰ „Мрежа 23“, Следење на Итните реформски приоритети, достапно на: http://epi.org.mk/newsDetail_mk.php?nwsid=89

Резултатите се достапни на интернет-страницата на Судскиот совет: <http://www.ssrn.mk/Novosti.aspx?novost=332>.

Покрај овие активности не почна со работа Советот за утврдување факти. Венецијанската комисија во декември 2015 година го донесе своето мислење за предложените новини во законите за судови, Судскиот совет на РМ и Советот за утврдување факти во врска со дисциплинската одговорност и оценувањето на судиите.³¹ Комисијата напоменува дека ваквите важни реформи во нормални услови мораат да добијат најширока можна политичка поддршка, во спротивен случај постои ризик дека јавноста ќе ги согледа (со право или не), како обид на владејачкото мнозинство да ги оформи новосоздадените органи, а преку нив, да се воспостави контрола врз судството. Даденото мислење не е во прилог на формирање на посебно тело за дисциплинска одговорност и се предлага функциите на Советот за утврдување факти да се вратат на Судскиот совет, со тоа што членовите на Судскиот совет кои ќе бидат инволвирани во почетната фаза на иницирање на дисциплинската постапка да не учествуваат во одлучување за дисциплинската одговорност.

Собранието на РМ на 30 декември 2015 година го донесе Законот за вработените во јавнообвинителската служба на Јавното обвинителство за гонење на кривични дела поврзани и кои произлегуваат од содржината на незаконското следење на комуникациите, поднесен од Владата по скратена постапка.³² Предлогот беше првично поднесен на 21 декември од страна на група пратеници од редовите на СДСМ, НСДП, ЛДП и ПДТ, но не стигна на дневен ред, бидејќи пратениците на ВМРО-ДПМНЕ гласаа против, со образложение дека таа материја е веќе регулирана со другите закони за јавно обвинителство, јавно обвинителска служба и администрација и со предложениот закон ова обвинителство би било во повластена позиција.³³ Владата поднесе Предлог-закон за изменување и дополнување на Законот за платите на јавните обвинители и Законот за платите на судиите, по скратена постапка.³⁴ Со предложените законски решенија се предвидуваат дополнителни основи за додатоци на платата. Висината и начинот на утврдување на додатоците се уредуваат со акт на Судскиот совет на Република Македонија, односно јавниот обвинител на РМ, по претходна согласност од министерот за финансии. Во својата реакција специјалната јавна обвинителка Јанева оцени дека со одредбата што го овластува јавниот обвинител на РМ, по претходна согласност од министерот за финансии, да одлучува за додатоците на јавните обвинители во ова јавно обвинителство, се кршат воспоставените принципи на автономност и финансиска независност. Потоа, Владата достави дополнет предлог-закон, што предвидува дека додатоците, навината висина и начинот на утврдување за Специјалното јавно обвинителство се уредуваат со акт на јавниот обвинител кој раководи со него. Аналогно, ваква надлежност се предвидува и за јавниот обвинител кој раководи со Основното јавно обвинителство за гонење на организиран криминал и корупција.

³¹[http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2015\)042-e](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2015)042-e).

³² Материјалот од седницата е достапен на: <http://www.sobranie.mk/sessiondetails.nsp?sessionDetailsId=514ae52a-f803-4ef7-9096-92fb31766def&date=30.12.2015>.

³³ Собранието усвои повеќе измени и дополнувања на закони од различни области. МИА. 21.12.2015 г. Достапно на: <http://www.mia.mk/mk/Inside/RenderSingleNews/381/132953583>.

³⁴ Целосните материјали се достапни на: <http://www.sobranie.mk/materialdetails.nsp?materialId=d22bc200-1622-4dd7-9428-a6893925c922> и <http://www.sobranie.mk/materialdetails.nsp?materialId=e274859b-52a8-4434-b9ba-3f28685dca8f>.

Лишувањето од слобода на судии не смее да се одвива на начин како што тоа беше случај во 2014 и 2015 година, односно Судскиот совет треба да застане во одбрана на спектакуларните апсења од страна на полицјата во судските згради, а Јавното обвинителство да реагира на повредите на принципот на пресумпција на претставници на правосудството.

Законот за Советот за утврдување факти и почнување постапка за утврдување одговорност на судија треба да се стави надвор од сила, со истовремено враќање на оваа надлежност на Судскиот совет, така што ќе се обезбедат принципите на непристрасност и објективност.

Нефункционарањето на одамна најјавуваната централна база на судски пресуди не придонесува кон транспарентноста на судството и развивањето на судската практика во државата. Врховниот суд мора да ја забрза постапката за покренувањето на базата и да најде начин веќе објавените пресуди во основните и апелациските судови да бидат префрлени во централната база. Се поздравува поголемата активност на Врховниот суд за организирање и присуство на стручни настани и средби со засегнати страни и се очекува развој на суштествен дијалог со граѓанскиот сектор, насочен кон зголемување на довербата на граѓаните во судството.

■ Професионалност, стручност и ефикасност

Не беа преземени никакви чекори за да се изменат критериумите за оценување и унапредување на судии, што се засноваат исклучително на нумерички критериуми за ефикасност. Напротив тоа, претставници на Судскиот совет на РМ во повеќе наврати ги истакнуваат предностите на системот со кој „автоматски“ излегуваат на површината судиите со најдобри резултати.³⁵ Според одделни мислења, сегашниот систем на унапредување на судиите не ги става на преден план стручноста и интегритетот.³⁶ Со интервенциите во системот на оценка, унапредување и избор на судии во текот на повеќе изминати години се обезбеди „отворена врата“ за политизација на судството.

Академија за судии и јавни обвинители

Во декември 2015 година, Собранието на РМ го усвои Законот за изменување и дополнување на Законот за Академијата за судии и јавни обвинители.³⁷ Измените предвидуваат електронска заштита при спроведување на испитите, заострена контрола на одржаните испити и прекршочни санкции за повреда на овие законски одредби. Преку измените се настојува да се зголеми транспарентноста преку барање за упатување на јавен повик за кандидати за членови на Програмскиот совет од редот на професори и истакнати правници. Во Буџетот за 2016 година, за Академијата предвидени се околу 675.000 евра (што претставува зголемување споредено со 2014 и 2015 година).

³⁵ Ова беше истакнато на состаноците одржани во организација на „Мрежа 23“.

³⁶ Дискусија на Конференцијата на „Мрежа 23“, одржана на 9 јули 2015 година.

<http://epi.org.mk/docs/Zapisnik%20od%20Zavrsna%20konferencija%20Mreza%2023.pdf>.

³⁷ „Службен весник на РМ“, бр. 231/2015.

Во 2015 година, Академијата за судии и јавни обвинители објави оглас за прием на 30 нови слушатели во почетна обука кои би биле кандидати за судии и јавни обвинители. На огласот за почетна обука во Академијата се пријавиле 82 кандидати, а 60 од нив во март 2016 година го полагаа квалификацискиот тест. Според тоа, оваа година (за разлика од изминатите циклуси кога немаше доволно кандидати за сите објавени места) пријавени се по двајца кандидати за едно место.

Во рамките на истражувањето на перцепцијата што адвокатите ја имаат за Академијата за судии и јавни обвинители, спроведено од Коалицијата „Сите за правично судење“ во декември 2015 година, учествувале 45 адвокати.³⁸ Од вкупниот број испитаници: 67% од испитаниците го оцениле како недоволен придонесот на Академијата кон квалитетот на правосудството; 76% не се доволно запознаени со работата на Академијата; 89% од испитаниците сметале дека адвокатите немаат доволен пристап кон обуките на Академијата, бидејќи повеќепати биле одбиени да следат обука; само 38% учествувале на обука организирана од страна на Академијата, 62% биле задоволни од квалитетот на обуките, но сметале дека треба да се земат повеќе адвокати како обучувачи и да се приспособат темите и методологијата кон потребите на адвокатите. Адвокатите сметаат дека истакнати членови на Адвокатската комора би требало да станат членови на Управниот и Програмскиот совет на Академијата.

Во публикацијата „Подобрување на системот на спреги и контроли во Република Македонија: Судска контрола на извршната власт“, Академијата е оценета со најдобра оценка (2,97 од 5) во споредба со судовите (2,42 од 5), обвинителствата (2,34 од 5), Судскиот совет (1,78 од 5) и Советот на јавни обвинители (1,77 од 5).³⁹

Судска служба

Во делот на остварување на правата на судската служба, може да се констатира дека постои уназадување на нивните права, особено поради законските измени во Законот за судска служба што ги зајакнуваат критериумите за оценување на судските службеници, без притоа да се направи план за напредување во кариерата, дообучување и покачување на платите на судските службеници.

Од овие причини, во текот на март 2016 година, судските службеници одржаа тридневен штрајк поради незадоволството од измените на Законот за судска служба, донесен без јавна расправа и во скратена постапка, непокачувањето на платите во износ од 5%, наспроти покачувањето на висината на надоместоците за дежурство и прекувремена работа на судиите и јавните обвинители од 35%. И покрај одржаниот штрајк, немаше соодветна реакција од страна на Министерството за правда, што е надлежно да предложи измени во законот за судската служба.

³⁸ http://epi.org.mk/docs/Mrezha-23_monitoring-izveshtaj-15-30%2012%202015.pdf.

³⁹ Д-р Тане Далевски, д-р Марко Кмезиќ и м-р Лура Положани „Подобрување на системот на спреги и контроли во Република Македонија: Судска контрола на извршната власт“, Институт за европска политика (ЕП) – Скопје, март 2016 година, достапно на: http://epi.org.mk/docs/D4V_Democracy%20and%20Rule%20of%20Law_mk.pdf (стр. 25).
<http://standard.mk/platforma-za-borba-protiv-korupcija-antikorupciska-da-ne-go-krie-imoto-ot-na-funkcionerite/>.

Дополнително, големиот прилив на нови, недоволно квалификувани кадри во судската администрација преку мобилност влијае на намалувањето на квалитетот на работата на судиите и судството воопшто. Треба да се прекине со ваквиот начин на регрутирање на судската администрација и да се вложи во обука на судските службеници.

Во поглед на обезбедувањето „**брзо извршување на сите пресуди на ЕСЧП против државата**“, донесувањето на акциски планови за секоја пресуда и нивното доставување до ЕСЧП, што е постојна практика во РМ, не го задоволува целосно барањето од приоритетот „развивање на практични и ефективни мерки за секоја категорија на случаи“. ⁴⁰ Не се забележани систематски мерки во оваа насока.

Од друга страна, во изминатиот период се направени некои законски интервенции што не можат директно да се карактеризираат дека се во насока или се спротивни со итните реформски приоритети. Таков пример е воведувањето на нови додатоци на плата на судиите и на јавните обвинители, чијашто очигледна цел е предизборно придобивање и инвестирање во нивната сервилност кон политичките налози. Друг пример е овозможувањето на судски соработници да конкурираат за почетна обука на Академијата за судии, но само како кандидати за јавни обвинители, а не и за судии.

Итно е потребно да се пристапи кон преиспитување на системот на оценка на работата на судиите и нивно унапредување, што сега се заснова исклучително на нумерички податоци за ефикасноста. Повеќегодишните законски интервенции во оваа сфера обезбедија „отворена врата“ за политизација на судството.

За поздравување е зголемениот буџет за Академијата за судии и јавни обвинители, но не смее да се дозволи, како во минатите години, преку ребаланс таквиот буџет да биде скратен. Потребна е јавна дебата за можноста Академијата да се отвори и кон Адвокатската комора и адвокатите, имајќи предвид дека за разлика од судиите и јавните обвинители, не е предвидена континуирана обука и за адвокатите. Неопходна е сеопфатна евалуација на досегашните постигнувања на Академијата во рамките на континуираната обука за судиите и јавните обвинители.

Министерството за правда треба да предложи соодветни измени во Законот за судска служба, со кои ќе се унапредат правата на судските работници, по спроведување суштински дијалог со Синдикатот на управата, правосудството и здруженијата на граѓани (УПОЗ). Треба да се прекине со регрутирање на недоволно квалификувани судски службеници по пат на мобилност и значително да се вложи во систематска обука на судските службеници.

⁴⁰ Институт за европска политика, Итните реформски приоритети побавни од реставрирањето на неререформските практики!, достапно на: <http://epi.org.mk/docs/Realizacija%20na%20Itnite%20reformski%20prioriteti.pdf>.

2. БОРБА ПРОТИВ КОРУПЦИЈА

Државна комисија за спречување корупција

Подготовката на новата програма на Државната комисија за спречување корупција (ДКСК) се оценува како нетранспарентна, иако биле вклучени поголем број здруженија на граѓани кои работат на борбата против корупцијата. Во процесот на подготовка не биле вклучени сите членки од Платформата против корупција, поради селективноста што постои кон одредени здруженија на граѓани кои се критични кон Комисијата.⁴¹ Во однос на претходната програма, сè уште нема официјален извештај за резултатите од нејзиното спроведување, што е едно од главните барања на здруженијата на граѓани. Дополнително, нетранспарентноста е и поради принципот на одржување на затворени седници, неповикување експерти и неконтинуирана соработка со граѓанскиот сектор. Дел од здруженијата на граѓани се соочуваат со непристапност до информации од јавен карактер од Комисијата, што оневозможува целосно следење на работата на оваа комисија.⁴² Непристапност постои и за анкетните листови на државните функционери, вклучително и за членовите на Комисијата, кои согласно член 35 од Законот за спречување корупција, се информации од јавен карактер. Платформата на граѓански организации за борба против корупцијата упати јавен повик⁴³ до Комисијата да ги објави анкетните листови и целата јавност да има увид во нив, со оглед на тоа што тие се информации од јавен карактер и од јавен интерес.

Работата на Комисијата може да се оцени како пасивна и селективна, со оглед на тоа што не реагираше на содржината од објавените снимки, што открива злоупотреба на службената положба на високи државни функционери за различни цели. Содржината на новата програма ја отсликува ваквата поставеност на Комисијата и не предвидува активности за справување со актуелната состојба, туку дава општи насоки за справување со корупцијата во државата. Една од главните причини за пасивноста на Комисијата е изборот на членови кои не се истакнати во борбата против корупцијата. Поради ова, здруженијата на граѓани побарале да се воспостави систем на спреги и кочници и да се промени начинот на избор, односно членовите да се избираат со двотретинско мнозинство, а по претходна препорака од здруженијата на граѓани за дел од нив.

Во текот на 2015 година Комисијата примила 124 пријави од граѓани за постоење елементи на корупција, а постапувала во вкупно 273 предмети, од кои решени се само 50%, односно 137 предмети. Ваквите бројки укажуваат на фактот дека ДКСК не постапувала ни во 10% предмети споредено со бројот на пријави во претходната 2014 година (1.544). Иако 2014 година беше изборна година и очекуван е зголемениот број пријави од граѓани, но и политички партии, сепак бројот на решени предмети на ДКСК во текот на 2015 година е незадоволителен. На констатацијата за пасивната улога на ДКСК се надоврзува и фактот што ДКСК решила само еден случај на корупција во

⁴¹Изјава дадена во фокус-група од страна на учесниците.

⁴²Изјава дадена во фокус-група од страна на претставничка на Транспарентност Македонија.

⁴³Целосното соопштение на Платформата можете да го прочитате на следниот линк:

<http://standard.mk/platforma-za-borba-protiv-korupcija-antikorupciska-da-ne-go-krie-imotot-na-funkционерите/>.

политиката, а поднела само две иницијативи за поведување постапка за кривично гонење и две иницијативи за разрешување, сменување или примена на други мерки на одговорност на избрани или именувани лица, согласно член 49 став 1 од Законот за спречување на корупцијата.

ДКСК не ја остварува својата улога на самостојно и независно тело, согласно Законот за спречување на корупцијата. ДКСК мора да има проактивна улога во борбата против корупцијата и мора да гарантира независно работење на сите членови, вклучително и на претседателот.

ДКСК мора доследно да го применува Законот за спречување на корупцијата во делот на објавување на анкетните листови за носителите на јавни овластувања, вклучително и за нејзините членови. ДКСК треба да држи отворени седници и треба да соработува со сите граѓански организации што се борат против корупцијата.

Закон за заштита на укажувачите

Политичката криза, а особено објавувањето на прислушкуваните разговори ја наметнаа потребата за итно донесување на Законот за заштита на укажувачите. Со оглед на фактот што Законот беше предмет на договор на политичките партии, подготовката и неговото донесување се одвиваа во нетранспарентна постапка, без вклучување на стручна јавност. И покрај ова, донесувањето на Законот може да се смета за позитивен пример во обидот државата да се справи со корупцијата.

Законот беше донесен на 10.11.2015 година, влезе во сила на 18.11.2015 година, а неговата примена беше предвидено да почне на 18.03.2016 година. Во Законот беше предвидено министерот за правда да ги донесе подзаконските акти во рок од 60 дена од влегувањето во сила на Законот, но овој рок не беше испочитуван и правилниците беа донесени на 03.03.2016 година, а влегоа на сила на 11.03.2016 година. Одложувањето на правилниците неминовно влијаеше и на примената на Законот.

Во однос на содржината на Законот, беше објавено мислење на Венецијанската комисија,⁴⁴ која го поздравил донесувањето на Законот, истакнувајќи дека законското решение е во согласност со Препораката CM/Rec(2014) на Комитет на министри од Советот на Европа. Забелешките што ги упати Комисијата се однесуваат на потребата од допрецизирање на јавниот интерес во контекст на заштитата на укажувачите и допрецизирање на член 6, што го уредува заштитеното јавно пријавување.

Со оглед на фактот дека се донесени и подзаконските акти, Законот може и треба да почне да се применува и државата треба да ги обезбеди сите услови за негова ефикасна примена. Потребна е измена на Законот за заштита на укажувачите, согласно препораките на Венецијанската комисија.

⁴⁴Целосното мислење на Венецијанската комисија за Законот за укажувачи е достапно на следниот линк: [http://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2016\)008-e](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2016)008-e).

3. ТЕМЕЛНИ ПРАВА

Човекови права

Народен правобранител

Во текот на 2015 година Народниот правобранител примил 4.403 претставки од граѓани, што е за 154 претставки повеќе од претходната година,⁴⁵ додека во текот на јануари-февруари 2016 година примил 717 претставки. Во однос на соработката со институциите Народниот правобранител констатира попречување на неговата работа од поголем број институции, споредбено со претходните години, а особено со Министерството за внатрешни работи, Катастарот на Република Македонија и Владата на Република Македонија. Особено загрижувачки е несоработката со одредени судови, што првпат е забележана во текот на 2015 година. Предметното работење на Народниот правобранител покажува дека, наместо намалување, има зголемување на бројот на поплаките на граѓаните за повреда на нивните правата во областа на правосудството. Народниот правобранител констатира дека управните судови и понатаму се неефикасни и на чијашто реформа сериозно мора да се работи.

Потребата за изменување и дополнување на Законот за Народен правобранител сè уште не е согледана како приоритет од страна на државата, поради што може да се констатира дека не се почитуваат Итните реформски приоритети за унапредување на системот на заштита на човековите права. Дека не постои план за зајакнување на капацитетите на Народниот правобранител се потврдува и од дозволеният буџет за 2016 година, што од 2015 година не зголемен единствено за 1%. Дополнително, Народниот правобранител нè извести дека во текот на 2015 година имало вработување на само едно лице во канцеларијата во Скопје за потреби во делот на хигиената, иако во моментот нема вработени во Националниот превентивен механизам.

Законот за Народен правобранител треба да биде променет во најбрзо време, со цел да се зајакнат овластувањата на Народниот правобранител, особено во делот на истражување за прекршувања, но и за унапредување на човековите права. Ваквите законски промени треба да предизвикаат и поголема финансиска независност на Народниот правобранител и зголемување на човечките капацитети, врз основа на што ќе може да биде акредитиран со А статус согласно со Париските принципи.

Тортура и друг вид на сурово, нечовечно или понижувачко постапување или казнување

Во текот на 2015 година, Европскиот суд за човекови права донесе рекордни 5 (пет) пресуди што се однесуваат на член 3 од Европската конвенција за човекови права – Забрана на мачење.⁴⁶ Во сите пресуди се работи за тортура извршена од страна на

⁴⁵Извештај на Народниот правобранител за 2015 година:

http://ombudsman.mk/upload/Godisni%20izvestai/GI-2015/GI_2015-za_pecat.pdf.

⁴⁶Аслани против Македонија (Жалба бр. 24058/13), Хајрулаху против Македонија (Жалба бр. 37537/07), Андоновски против Македонија (Жалба бр. 24312/10), Китановски против Македонија (Жалба бр. 15191/12) и Илиевска против Македонија (Жалба бр. 20136/11).

државни службеници, но и покрај тоа што овие случаи биле пријавени во Обвинителството, за нив или воопшто немало никаква истрага или истрагата била целосно неефективна поради што оштетените во дел од случаите поднеле приватни тужби што или биле отфрлени или не доволно разгледувани од страна на судовите. Поради ваквото постапување на обвинителствата и судовите, потешко биле повредени правата на жалителите, а Република Македонија само по овој член од Конвенцијата беше казнета со околу 50.000 евра, средства што треба да се исплатат како оштета за жртвите.

И покрај тоа што овие настани се случиле помеѓу 2004 и 2009 година, Хелсиншкиот комитет во последните три години има регистрирано дузина слични случаи што се слични на опишаните настани и за кои Обвинителството не спроведува ефективна истрага. Такви примери се тортурата врз тројца притвореници од Албанија, кои беа врзани со лисици за радијатори,⁴⁷ претепааниот притвореник кому му било наредено да се соблече гол во тоалетот на притворот,⁴⁸ брутално нападнатиот граѓанин на улица во Охрид од страна на полицијата,⁴⁹ осуденото лице кое по напад на затворски полицаец изгуби еден бубрег и слезината,⁵⁰ нападот на голем број полициски сили против граѓани од ромската заедница во населбата Топаана,⁵¹ претепувањето на невино момче во Полициската станица во Демир Хисар,⁵² тепањето на малолетни деца Роми од страна на Полициската единица „Алфа“,⁵³ врзувањето со јаже на малолетниот Леон погрешно сместен во установа за лица со телесна попреченост⁵⁴ и употребата на загадена вода во Затворот „Куманово“.⁵⁵

Во текот на март 2016 година, Хелсиншкиот комитет испрати 49 барања за информација во врска заведени предмети по кои основните јавни обвинителства и судовите постапувале по член 142 (Мачење и друго сурово, нечовечно или понижувачко постапување и казнување) и член 143 КЗ (Малтретирање во вршење на службата) за период од шест години, односно од 2009 до 2015 година. Беа добиени повратни информации од 21 (од вкупно 26) суд и 20 (од вкупно 23) основни јавни обвинителства. Според добиените одговори од судовите, за период од шест години, тие постапувале по 22 предмета од член 142 и по 56 предмети по член 143. По член 142 немало ниту една осудителна пресуда со која некој бил осуден на затворска казна за тортура. Биле донесени само осум пресуди со условна осуда, како алтернативна мерка. Што се однесува до член 143, била донесена само една пресуда со утврдена затворска казна (шест месеци за инкасант во ЈП за патишта) и 16 пресуди со условна осуда. Основните јавни обвинителства постапувале по 32 предмети за тортура. Само во седум од нив имало истрага и било поднесено обвинение. По член 143 (малтретирање во вршење на службата) обвинителствата постапувале во 138 предмети, истрага имало за 30, а обвинение било поднесено во 22 предмета.

⁴⁷ Хелсиншки комитет, Квартален извештај (октомври-декември 2012): <http://www.mhc.org.mk/reports/99>.

⁴⁸ Хелсиншки комитет, Месечен извештај – март 2013: <http://www.mhc.org.mk/reports/124>.

⁴⁹ Хелсиншки комитет, Квартален извештај (април-јуни 2013): <http://www.mhc.org.mk/reports/145>.

⁵⁰ Ibid.

⁵¹ Ibid.

⁵² Хелсиншки комитет, Двомесечен извештај (јули-август 2013): <http://www.mhc.org.mk/reports/149>.

⁵³ Хелсиншки комитет, Двомесечен извештај (април-мај 2014): <http://www.mhc.org.mk/reports/219>.

⁵⁴ Хелсиншки комитет, Месечен извештај – јуни 2014 година: <http://www.mhc.org.mk/reports/237>.

⁵⁵ Хелсиншки комитет, 20 октомври 2014 година: <http://www.mhc.org.mk/announcements/254>.

На 28 март 2016 година СЈО одржа прес-конференција на која соопшти дека е издадена наредба за спроведување на истражна постапка за нечовечко постапување при лишувањето од слобода на претседателот на партијата Обединети за Македонија – оштетениот Љубе Бошковски. СЈО извести дека врз основа на прибраните докази произлегло основано сомнение дека сите инволвирани, освен оштетениот, биле живо заинтересирани целокупната јавност да ја види бескрупулозноста на дел од полициските сили – алфи, во изведување апсење на политички противник на партијата на власт и која во тој период раководи со полицијата. СЈО истакна дека таквото поведење, односно тортурата, е казниво по сите меѓународни стандарди и според Кривичниот законик на Република Македонија – член 142 од КЗ – Мачење и друго сурово, нечовечко или понижувачко постапување и казнување. За конкретниот случај осомничени се седум лица, од кои дел сè уште се вработени во Министерството за внатрешни работи. Против сите лица, кои се во работен однос во Министерството за внатрешни работи до Основниот суд Скопје 1 Скопје, СЈО поднесе предлог за определување мерка на претпазливост – забрана за преземање на определени работни активности што се поврзани со кривичното дело.

Властите да спроведат политика на нулта толеранција за акти на тортура од страна на службени лица. Пасивноста на Јавното обвинителство во случаи на тортура, особено кога се врши од страна на полициските службеници доведува до недоверба на граѓаните во правосудниот систем и непријавување на ваквите дела. Крајно време е за соочување со феноменот на неказливост и солидаризирање на Јавното обвинителство и судството со полицијата. Главниот фокус мора да се насочи кон жртвите на тортура за кои државата сè уште не обезбедува соодветна правна, медицинска, психолошка и социјална поддршка. За постигнување на оваа цел неопходно е итно имплементирање на Директивата на ЕУ 2012/29 за воспоставување на минимум стандарди за правата, поддршката и заштитата на жртвите на криминал.

Затвори и притвори

Во текот на март 2016 година, Хелсиншкиот комитет до Управата за извршување на санкциите поднесе барање за пристап до информации од јавен карактер што се однесуваат на капацитетите и бројната состојба на затворите, притворите, осудените лица што издржуваат затворска казна и притворени лица. Според одговорот, со состојба од 12 април 2016 година, вкупниот број лица што се наоѓаат во некоја од тринаесетте затворени установи од ваков тип изнесува 3.446. Од нив, 3.159 се осудени лица што издржуваат затворска казна, а 287 притворени лица. Дополнително, во Воспитно-поправниот дом за малолетници „Тетово“ се наоѓаат 28 малолетни лица. Вкупниот капацитет за осудени лица е 2.026, што значи дека постои пренатрупаност од 156%, односно во просек 156 лица престојуваат во просторни услови за сто лица. Што се однесува до капацитетите во притворите, тие се соодветни за 450 лица, а во нив престојуваат 287 лица, односно помалку лица од вкупниот капацитет на установите. Според податоците на Управата за извршување на санкциите, најалармантна е состојбата во Затворот „Струмица“, каде што има капацитет за 62 лица, а престојуваат 150 лица, односно пренатрупаноста изнесува 242%.

Пренатрупаност од 200% има во Затворот „Тетово“, а над 170% има во КПД „Идризово“ и затворите во Штип и Гевгелија. Според Управата за извршување на санкциите, бројот на осудени лица што издржуваат затворска казна од 2010 до 2016 година се зголемил за 46%.⁵⁶

Затворите се со супстандардни услови за живот, спротивни на повеќе меѓународни и домашни документи. Еден од основните проблеми што опстојува повеќе години е пренатрупаноста, што ја загрозува приватноста, а воедно и го нарушува достоинството на луѓето, доведувајќи до нечовечки и нехумани услови за живот во затворените институции. Механизмите за надзор на овие институции се нефункционални. Третманот што лицата го добиваат многу често е нечовечки, што е во спротивност со принципот на апсолутна забрана за тортура од страна на институциите.

Проектот за Реконструкцијата на пенитенцијарните и воспитните установи требаше да почне во 2011 година, но до денес, освен новоизградениот Затвор „Куманово“, што не е изграден според стандардите за институција од ваков тип,⁵⁷ не е завршена планираната реконструкцијата на ниту еден друг затвор или воспитен дом.

Куќниот ред во затворите се применува премалку или воопшто не се применува. Осудените лица што се обраќаат до Хелсиншкиот комитет најчесто се жалат на несоодветната здравствена заштита, пренатрупаноста, неефикасноста на правната помош, неспроведување на програмите за ресоцијализација, непостоењето на образовни програми, нехигиената, немањето активности, неможноста да се помине подолго од еден час на отворено, ограничената кореспонденција итн. Не постојат никакви програми за лицата осудени на доживотен затвор.

Системот на поплаки од осудените лица до директорите на затворите, Управата за извршување на санкциите и судовите е целосно нефункционален. Државната комисија за вршење надзор во казнено-поправните и воспитно-поправните установи предвидена со Законот за извршување на санкциите⁵⁸ е формирана само на хартија⁵⁹ и не функционира. Надзорот од страна на судиите за извршување санкции е исто така нефункционален. Според тоа, освен Народниот правобранител, чиешто укажувања се незадолжителни, не постојат механизми за независна контрола ниту на затворите, ниту на Управата за извршување на санкциите. Од 2011 година Управата континуирано ги одбива невладините организации и медиумите да ги посетуваат затворите и да разговараат со осудените лица.

Поттикнати од одлуките за аболиција донесени од претседателот Иванов, 106 затворенички упатиле барање за нивно помилување. На нивното писмо се надоврза исто такво барање од страна на над 2.000 затвореници од машкиот дел.

⁵⁶ „2.157 во 2010 година, 3.159 во 2016 година. Годишни извештаи на Управата за извршување на санкциите: <http://www.pravda.gov.mk/tekstoviuis.asp?lang=mk&id=qodizv>, споредени со испратеното известување до Хелсиншкиот комитет од април 2016 година.

⁵⁷ Берберницата, салата за верски обреди, училищата и библиотеката се нефункционални. Затворот нема ниту систем за водоснабдување, ниту санитарна инфраструктура за отпадни води. Водата што се користи за пиење, готвење, перење и капење се носи со цистерни и се црпе од околни бунари. Повеќе за проблемите во затворот: <http://www.mhc.org.mk/announcements/254>.

⁵⁸ „Службен весник на РМ“, бр. 2/2006 и 57/2010.

⁵⁹ Одлука на Владата на РМ за формирање на Комисијата, „Службен весник на РМ“, бр. 111/10.

Претседателот Иванов преку писмо го одби барањето на затвореничките, со појаснување дека целта на неговата одлука „не е да помилува криминалци, туку да помогне во воведувањето ред во државата“. На барањата за помилување поднесени од затворениците Иванов сè уште нема одговор. По ваквиот одговор, затвореничките најавија штрајк со глад, додека, пак, затворениците протест што сепак не се одржа.

Состојбата со пренатрупаност на затворите и третманот на затворениците е алармантна. Неопходно е итно преземање мерки преку менување на политиката на извршување на кривичните санкции и на спроведување на притворот.

Активностите предвидени во Проектот за реконструкција на пенитенцијарните установи мораат да се забрзаат. Административниот и судскиот надзор мора да биде зајакнат. Невладините организации и медиумите мораат да бидат во можност слободно да ги посетуваат затворите и да известуваат за условите за живот во нив.

Право на почитување на приватен и семеен живот и комуникации

По објавувањето на скандалот со нелегално прислушуваниите разговори, Собранието на РМ, по предлог на Владата на РМ, во јули 2015 година го суспендираше процесот на лустрација, но тој останува активен за сите лица за кои дотогаш биле донесени решенија, сè до правосилно завршување на постапката. И покрај ваквиот исход, останува заклучокот дека процесот на расчистување со минатото мораше да биде заснован врз принципите на законитост и правичност. Наспроти ваквите постулати, лустрацијата во Македонија беше претворена во класичен пример за инквизиторска постапка во која обвинетите лица воопшто не се сослушуваат и немаат можност да се бранат. Како последица на тоа, за низа професии, како новинари, професори и други, резултатот од оваа постапка беше еднаков со казнената санкција од Кривичниот законик – забрана за вршење професија, дејност или должност. Управниот суд не ја обезбеди тајноста на личните податоци, заштитата на личниот интегритет, почитувањето на приватноста, семејниот живот, достоинството и угледот, по што неколку лустрирани лица правдата ја побараа пред Европскиот суд за човекови права. Во јануари 2016 година, Европскиот суд веќе донесе една пресуда со која потврди дека процесот на лустрација во Република Македонија се одвиваше во спротивност со Европската конвенција за човекови права.⁶⁰

Во јануари 2016 година, имало вкупно 38 активни предмети пред Комисијата и 38 предмети пред Судот, како и предметите коишто се во ЕСЧП.⁶¹

Хелсиншкиот комитет до Управниот суд поднесе барање за пристап до информации од јавен карактер што се однесуваат на бројот на активни предмети по кои Судот постапува или постапувал и се во жалбена постапка пред Вишиот управен суд,

⁶⁰ Ивановски против Македонија (Жалба бр. 29908/11).

⁶¹ Податоци на Институтот за човекови права – од систематското следење на лустрацијата и преку барање за слободен пристап до информации од јавен карактер.

оформени по поднесена тужба против решенија на Комисијата за верификација на фактите врз основа на Законот за лустрација и бројот на правосилно завршени предмети оформени во согласност со тој закон. Според одговорот, во текот на 2012 година, поднесени биле осум (8) тужби против решенија на Комисијата за верификација на фактите и за сите биле донесени одлуки, а против шест (6) одлуки на Управниот суд изјавени се жалби до Вишиот управен суд и донесени се одлуки по сите шест жалби. Во текот на 2013 година, поднесени биле вкупно 30 тужби против решенија на Комисијата за верификација на фактите, од кои по сите 30 тужби се донесени одлуки, а против 19 одлуки на Управниот суд изјавени се жалби до Вишиот управен суд и донесени се одлуки по сите 19 жалби. Во текот на 2014 година, поднесени биле вкупно девет (9) тужби против решенија на Комисијата за верификација на фактите, од кои по 3 (три) тужби се донесени одлуки, а против ниту една одлука од нив не е изјавена жалба до Вишиот управен суд. Во текот на 2015 година, поднесени биле вкупно 20 тужби против решенија на Комисијата за верификација на фактите, од кои по 3 (три) тужби се донесени одлуки, а против ниту една одлука од нив не е изјавена жалба до Вишиот управен суд. Во текот на 2014 и 2015 година, ниту еден предмет не бил правосилно завршен. Според одговорот на Управниот суд, за последните поднесени барања во 2014 и 2015 година, Судот одлучува или одлучувал подолго од една година. Ваквото постапување е во спротивност со Законот за лустрација, што предвидува итноста на постапката.

Објавувањето на прислушуваниите разговори беше причина за донесување на Законот за заштита на приватноста, производ на Договорот од Пржино, усвоен во кратка постапка, без јавна расправа и со консензус во Собранието. Според овој закон, се забранува објавување на нелегално прислушуваниите материјали од 2008 до 2015 година, освен на оние што се веќе објавени. Законот предвидува затворски казни од еден месец до една година за секој што ќе објави досега необјавени материјали. Сепак, Законот предвидува и дека доколку дојде до вакво судење, судовите ќе бидат должни да ја почитуваат Европската конвенција за човекови права и пресудите на Европскиот суд за човекови права. Европскиот суд се има изјаснето⁶² дека слободата на информирање и овозможува на јавноста еден од најдобрите начини за формирање на мислење за политичарите. Според Судот⁶³, правото на приватност е различно за политичарите и за другите граѓани, односно политичарите свесно се подложуваат на непосредна контрола пред новинарите и јавноста и мораат да прикажат поголема толерантност за откривање на деталите од нивниот живот. Судот истакнува и дека политичарите не смеат на новинарите да им ја одземат улогата на „јавен чувар“. За овој закон мислење даде и Венецијанската комисија, која смета дека преку Специјалното јавно обвинителство, што ги има сите материјали, државата не смее да создаде затворени форуми или институции што би имале ексклузивно право за пристап, испитување и користење информации. Улогата на новинарите при објавување на материјалите мора да биде ограничена единствено на криминалните наводи, но во никој случај и на приватниот и семејниот живот. Заклучокот на Венецијанската комисија е дека е потребно „длабинско ревидирање“ на Законот за заштита на приватноста.

⁶² Лингенс против Австрија (Жалба бр. 9815/82).

⁶³ Инкал против Турција (Жалба бр. 41/1997/825/1031).

Регистарот на лустрираните граѓани, достапен на интернет-страницата на Комисијата за верификација на фактите, како и решенијата за овие лица треба веднаш да бидат поништени и отстранети од интернет.

Управниот суд треба да постапува согласно Законот и да ја почитува итноста на постапката во предметите на лустрација. При одлучувањето по предметите треба да се земе предвид јуриспруденцијата на Европскиот суд за човекови права.

Потребно е итно ревидирање на Законот за заштита на приватноста, согласно препораките на Венецијанската комисија. Но, и без таквото ревидирање, според нашиот Устав, ратификуваните меѓународни договори (како што е Европската конвенција за човекови права) се дел од внатрешниот правен поредок и не можат да се менуваат со закон.

Слобода на собирање и здружување

Во текот на 2015 година во повеќе наврати беше ограничено правото на слободно собирање при одржувањето на мирни собири и јавни протести. Несразмерна и прекумерна сила од страна на полицијата беше употребена за време на протестите што се случија на 5 мај 2015 година, додека на протестите што следуваа по овој датум, полициските службеници неосновано го ограничуваа правото на слободно движење, но истовремено и правото на јавно собирање.

Од сите наведени прекршувања од страна на полицијата, Јавното обвинителство досега не подигна ниту една постапка по службена должност против полициските службеници. За настанот во библиотеката „Браќа Миладиновци“ беше поднесена кривична пријава до Обвинителството од страна на Либерално-демократската партија, додека од лицата врз кои беше употребена прекумерна сила од страна на полицијата единствено едно лице поднесе кривична пријава за малтретирање во вршењето на службата. И покрај сериозноста на постапките, Јавното обвинителство сè уште ја нема известено јавноста за исходот на истрагата и за тоа дали ќе биде иницирана судска постапка против осомничените полициски службеници.

Во текот на втората половина од 2015 година, продолжија протестите на средношколците, организирани преку движењето Средношколски пленум. На 21.11.2015 година се одржа голем протестен марш на средношколците против лошите реформи во образованието, поради кој учениците и нивните родители пријавија сериозни закани од страна на директорите и вработените во средните училишта. Особено загрижувачки беа наводите за затворање на учениците во училиштата од страна на службени лица, преку затворање на училниците и вратите од средните училишта, како и фактот што одредени медиуми известија дека средношколците добивале паричен надоместок за учество на протестот. Со ова беше сторена повреда на честа и угледот на децата кои сакаат да го изразат незадоволството од образовните реформи. Дополнително, затворањето на децата во училиштата со цел да не присуствуваат на протесниот марш претставува противправно лишување од слобода, што е забрането согласно Кривичниот законик на Република Македонија.⁶⁴

Во текот на февруари и март 2016 година беа одржани повеќе протести како реакција на одлуката на Уставниот суд да отвори постапка за оценување на уставноста на измените на Законот за помилување од 2009 година. Имено, со укинувањето на овие законски измени се укина и ограничувањето на претседателот на државата да не може да помилува лица осудени за изборни измами. Протестот што требаше да се одржи на 15 март 2016 година, непосредно пред донесувањето на одлуката на Уставниот суд, беше спречен од друга група граѓани – контрапротестанти, водени од лидерот на политичката партија ГРОМ, Стевчо Јакимовски. Со оглед на фактот што планираниот протест беше уредно најавен во Министерството за внатрешни работи и објавен во медиумите, а потоа местото на одржување на протестот беше заземено од други лица со сосема спротивна цел, може да се констатира дека постојат сериозни индиции за сторување на кривичното дело спречување или смеќавање на јавен протест – член 155 од Кривичниот законик. Јавното обвинителство ниту во овој случај не ја извести јавноста дали постапило по службена должност и отворило истрага против организаторот и учесниците на контрапротестот.

Како реакција на одлуката на претседателот на РМ, Ѓорѓе Иванов, колективно да помилува 57 осомничени лица, од власта и опозицијата, против кои беа поднесени кривични пријави и иницирани кривични постапки, граѓаните почнаа масовно да протестираат ширум државата. Во изминатиот период беа приведени 15 лица, од кои на 11 им беше изречена прекршочна санкција за сторен прекршок од член 14 од Законот за прекршоци против јавниот ред и мир, поради наводно постапување спротивно на наредбата на надлежен државен орган или на овластено службено лице на државен орган за забрана да се пристапува или да се задржува на определено место. Сите 13 лица беа држени во полициска станица до 24 часа, иако лицата на кои им беше изречена прекршочна санкција поради сторен прекршок согласно член 50 став 3 од Законот за полицијата можеа да бидат задржани максимум 12 часа. Четири лица беа изведени пред судија на претходна постапка и им беше определен куќен притвор во траење од осум дена, што потоа беше продолжен за 30 дена. Овие лица се обвинети за кривичното дело „Учество во толпа што ќе изврши кривично дело“ од член 385 став 1 од КЗ. За ова кривично дело предвидена е парична казна или затвор до три години, што се смета за полесно кривично дело, за кое, во принцип, не треба да биде определена мерката куќен притвор, односно посоодветно би било изрекување на поблаги мерки на претпазливост (на пример, обврска на обвинетиот да се јавува повремено на определено службено лице). Со повикувањето на лицата кои учествуваат на протестите се врши заплашување на лицата повикани на разговор, меѓутоа и на другите кои учествуваат и ќе учествуваат на протестите. Решенијата за куќен притвор особено влијаат на ограничување на правото на протест, поради фактот што како причина за определување на оваа мерка е наведено дека притворените можат да го повторат кривичното дело со оглед на тоа што има нови најавени протести.

⁶⁴ Во член 140 став 3 од Кривичниот законик е наведено дека „Ако противправното лишување од слобода го стори службено лице со злоупотреба на службената положба или овластување, ќе се казни со затвор од шест месеци до пет години“. Врз основа на овој член постои можност јавното обвинителство да постапи по допрен глас и да ги истражи информациите за лишувањето од слобода на средношколците.

Исто така, одлуките за притвор или куќен притвор, како и за поведување на кривични постапки против овие лица можат да се сметаат и како предупредување за другите граѓани кои сакаат да земат учество во протестите што се одржуваат во овој период. Овие дејства се спротивни на член 21 од Уставот на РМ, член со кој се пропишува дека граѓаните имаат право да се собираат и да изразуваат јавен протест без претходно пријавување и без посебна дозвола и користењето на ова право може да биде ограничено само во услови на воена и вонредна состојба, што не е случај во оваа ситуација. За споредба, против учесниците на насилните протести пред Општина Центар, што се одржаа во 2014 година, не беше подигната судска постапка, поради што може да се констатира дека постои селективна правда.⁶⁵

Во делот на слобода на здружување се забележува зголемен притисок врз здруженијата на граѓани од страна на државните институции, но и провладините медиуми преку т.н. црна кампања.⁶⁶ Еклатантен пример за ваквиот притисок е тенденциозниот финансиски надзор над здружението на граѓани МОСТ од страна на Управата за финансиска полиција, во период кога требаше да се даде мислење дали државата е подготвена да спроведе фер и независни избори. Финансиската полиција информираше⁶⁷ дека постапувала по пријава за сомнителни трансакции од здружението на граѓани МОСТ на сомнителни сметки на физички лица од државите Либан, Јордан, Киргистан, Албанија и Тунис, за кои МОСТ информираше дека тоа се ангажирани лица-експерти за изборни процеси.

Државата треба да обезбеди почитување на правото на собирање на начин што тоа нема да биде ограничено ниту од страна на полицијата, ниту од страна на друга група граѓани-контрапротестанти во случаи кога се работи за уредно најавен протест, согласно Законот за јавните собири. Судите кои одлучуваат за определување и продолжување на мерките за обезбедување присуство да го земаат предвид фактот кога се работи за полесни кривични дела за кои не треба да се изрекува мерката притвор или куќен притвор, како и фактот кога се работи за лица кои претходно немаат сторено кривично дело. Државата не смее да врши притисок врз работата на здруженијата на граѓани кои треба да бидат коректив на власта и да работат за јавниот интерес.

Ранливи групи и принцип на недискриминација

И покрај тоа што изминаа пет години од примената на Законот за спречување и заштита од дискриминација и формирањето на Комисијата за заштита од дискриминација, сè уште не може да се зборува за ефективна заштита во делот на дискриминацијата, особено кога станува збор за маргинализираните групи. Главните точки што се однесуваат на пристапот до правда на жртвите од дискриминација, односно ослободувањето од судски трошоци за поведување на судска постапка за заштита од дискриминација, независност на Комисијата за заштита од дискриминација и вклучување на сексуалната ориентација и родовиот идентитет како основи за дискриминација, останаа неизменети.

⁶⁵ Соопштение на Хелсиншкиот комитет за човекови права на РМ за протестите http://www.mhc.org.mk/announcements/400#_VysItIR97IU.

⁶⁶ За кампањата против критичките здруженија на граѓани можете да прочитате во анализата на НВО Инфоцентарот – „Критичките граѓани постојана мета на напади во провладините медиуми“

http://nvoinfocentar.mk/analiza_kritikite_gragjani_postojana_meta_na_napadi_vo_provladinite_medijumi/.

⁶⁷ Целосното соопштение на Управата за финансиска полиција можете да го прочитате на следниот линк:

<http://kurir.mk/makedonija/vesti/finansiska-politsija-most-ne-dozvoluva-uvvid-vo-dokumentatsijata-i-odbiva-sekakva-sorabotka/>.

Во јануари 2016 година Собранието на РМ, преку нетранспарентна постапка, избра нови членови на Комисијата за заштита од дискриминација. Најголем дел од членовите⁶⁸ немаат претходно искуство во областа и работа со ранливи групи, а дел од нив се поврзани со владејачката коалиција или, пак, се јавни поддржувачи на политиките на власта, особено кон политики што не овозможуваат еднаков третман на етничките малцинства во државата. Со направениот избор јасна е тенденцијата за уште поголема партизација и на ова тело, кое според меѓународните и домашните стандарди треба да биде независно. Ваквиот состав на Комисијата не е во духот на почитување на различностите, особено поради тоа што има само една жена членка и не се вклучени припадници од помалите етнички заедници.

Судската заштита во случај на дискриминација почна сè повеќе да се применува, но најголемиот дел од поведените судски постапки се поддржани од здруженија на граѓани кои обезбедуваат правна помош во случаи на дискриминација. Ова е резултат на недоследноста на Законот за спречување и заштита од дискриминација во делот на пристапот до правда, поради тоа што не овозможува ослободување од судски трошоци при поведување на судска постапка. Од овие причини може да се констатира дека пристапот до правда за судска заштита од дискриминација останува ограничен. Оваа констатација ја потврдуваат и одговорите од судовите во однос на поведени судски постапки за заштита од дискриминација. Имено, според добиените одговори од судовите на ниво на целата држава поведени постапки за дискриминација има во Скопје, Делчево, Кратово и Кочани. Судски постапки за заштита од дискриминација се поведени и во Битола, но тоа не можеше да биде утврдено според одговорот од Основниот суд Битола, поради тоа што во АКМИС-системот нема посебна евиденција за судски постапки поведени за заштита од дискриминација и тие се водат или како работни спорови, како спорови за надоместок на штета или, пак, како спорови од мала вредност. Ваквата состојба се потврди и од страна на Основниот суд Скопје 2 Скопје, кој сепак успеал да даде детални информации за поведените судски постапки за заштита од дискриминација.

Во однос на ранливите групи кои се најизложени на дискриминација, може да се констатира дека тоа сè уште се Ромите. Оваа констатација се должи на системската дискриминација што продолжува да им се врши на припадниците на ромската заедница со ограничувањето на правото на слободно напуштање на државата од страна на Министерството за внатрешни работи,⁶⁹ но и сегрегацијата што постои кон децата Роми во образованието. Ваквата состојба беше утврдена и од Комитетот за елиминација на сите форми на расна дискриминација при Обединетите нации, кој посочи на ограничување на основни слободи и права и нивна неефикасна заштита, особено во делот на слободата на движење на Ромите, непосредувањето на лични документи, ситуацијата со децата Роми на улица и сегрегацијата во образованието. Според заклучните согледувања на Комитетот за елиминација на расна дискриминација на Обединетите нации очигледно е дека државата не успева да ја подобри состојбата на Ромите како припадници на најмаргинализираната етничка

⁶⁹ Покрај граѓанските организации, оваа појава веќе е утврдена и од страна на Народниот правобранител, види годишен извештај на Народниот правобранител за 2015 година: http://ombudsman.mk/upload/Godisni%20izvestai/GI-2015/GI_2015-za_pecat.pdf.

⁶⁸ На 11 јануари 2016 година, Собранието на Република Македонија со 62 гласа „за“ и со еден глас „против“, во рамките на 85-тата седница, ги избра Тони Науновски, Александар Даштевски, Александар Спасеновски, Нена Неновска-Георгиевска, Јован Ананиев, Ирфан Дехари и Беким Кадриу за членови на Комисијата за заштита од дискриминација.

заедница во Република Македонија. Комитетот изрази загриженост и за проблемот со домувањето на Ромите и за лошиот социјален статус, констатирајќи дека ромската етничка заедница е најизложена на сиромаштија, невработеност и социјална исклученост.

ЛГБТИ-луѓето и понатаму остануваат предмет на системска дискриминација, поради непостапувањето на Јавното обвинителство по неколкукратните напади на ЛГБТИ Центарот и невклучувањето на сексуалната ориентација и родовиот идентитет во голем број закони со кои треба да се обезбеди ефективна заштита од дискриминација и нивна инклузија во општеството. Поради состојбата на неказнивост, ЛГБТИ-лицата немаат доверба во институциите за да пријават прекршување на нивните права, посебно кога станува збор за случаи на дискриминација. Оваа констатација ја потврдува и најновото истражување на ЛГБТИ Центарот за поддршка, што е првиот систематски обид на национално ниво за детално статистичко испитување на ставовите и перцепциите на ЛГБТИ-луѓето за таргетираните, проблематични области и механизми за заштита. Истражувањето покажа дека дури 39% од испитаниците сметаат дека биле жртви на дискриминација во процесот на остварување на правата од социјална заштита (социјална превенција, здравствена заштита, социјална парична помош, право на социјално домување, еднократна парична помош или материјална помош). Меѓутоа, дополнителен проблем претставува ниската стапка на пријавување на перципираната дискриминација, каде што, од оние што сметаат дека биле дискриминирани, само 17,6% ја пријавиле дискриминацијата во центрите за социјални работи, а 7,8% во невладината организација. Другите 74,6% воопшто не го пријавиле случајот. Дури 65,9% од испитаниците одговориле дека во нивниот досегашен живот биле жртва на насилство поради нивната сексуална ориентација и/или родов идентитет. Од нив, 21,87% одговориле дека биле жртва на физичко насилство, 42,5% одговориле дека биле жртва на психолошко насилство, 29,37% одговориле дека биле жртва на вербално насилство и 6,25% одговориле дека биле жртва на сексуално насилство. Загрижувачки е податокот дека 18% од жртвите на насилство, биле жртви на најмалку три типа насилство. Повторно, карактеристичен е проблемот на непријавување, каде што дури 71,27% од ЛГБТИ-жртвите на насилство не го пријавиле случајот во ниту една институција или организација.⁷⁰

Во најскоро време да се почне со подготвување на измените на Законот за спречување и заштита од дискриминација, особено во делот на пристапот до правда на жртвите од дискриминација, односно ослободувањето од судски трошоци за поведување на судска постапка за заштита од дискриминација, независност на Комисијата за заштита од дискриминација и вклучување на сексуалната ориентација и родовиот идентитет како основи за дискриминација.

Итно да се даде одговор за истрагата против напаѓачите на ЛГБТИ Центарот за поддршка и ЛГБТИ-луѓето, поради тоа што неказнивоста на напаѓачите претставува дискриминација кон ЛГБТИ-луѓето како маргинализирана група, што целосно ја урива довербата во институциите.

Да се иницира надградба на АКМИС-системот со цел да можат да се дадат точни податоци за судски постапки за заштита од дискриминација и основите по кои се барала оваа заштита. Да се назначат посебни судии кои ќе работат на овие предмети, како што е примерот со судските постапки поведени за клеветата и навреда.

⁷⁰Целосната анализа е достапна на следниот линк: <http://lgbti.mk/uploads/3b7076e5-dc63-4b58-8bb6-ae2a46d91bc4.pdf>.

Слобода на изразување и плурализам во медиумите

Продолжува негативната практика на прекршување на Законот за медиуми и Законот за аудио и аудиовизуелни медиумски услуги. Во текот на 2015 година до Агенцијата за аудио и аудиовизуелни медиумски услуги доставени се 71 претставка и предлог, по кои Агенцијата постапила согласно Законот за постапување по претставките и предлозите. Од овие 71 претставка и предлог, 22 се поднесени од правни лица (здруженија на граѓани и други правни лица), а другите 49 претставки се поднесени од физички лица. Агенцијата за аудио и аудиовизуелни медиумски услуги констатирала вкупно 244 повреди на законските прописи од кои 204 повреди на одредбите на Законот за аудио и аудиовизуелни медиумски услуги и 40 повреди на Законот за медиуми. Овие бројки покажуваат пораст на прекршувањата на Законот за медиуми и Законот за аудио и аудиовизуелни медиумски услуги во однос на бројките од 2014 година, кога Агенцијата констатирала вкупно 179 повреди на законските прописи. Најголемиот дел од овие повреди се извршени од страна на радиодифузери, но не изостануваат и оние од страна на издавачи на печатени медиуми и оператори на јавни електронски комуникациски мрежи. Негативниот тренд на повреда на законските прописи што треба да гарантираат слобода на изразувањето и плурализам во медиумите продолжува и во првите три месеци од 2016 година. Од 1 јануари до 31 март 2016 година Агенцијата покренала 87 надзори по сопствена иницијатива, од кои 59 на радиодифузери, пет на издавачи на печатени медиуми, 21 на оператори на јавни електронски комуникациски мрежи. При надзорите, констатирани се вкупно 17 прекршувања на Законот за медиуми и Законот за аудио и аудиовизуелни медиумски услуги извршени од страна на радиодифузери, три прекршувања од страна на издавачи на печатени медиуми и седум прекршувања од страна на оператори на јавни електронски комуникациски мрежи. За поздравување е вонредниот надзор на Агенцијата врз неколку изданија од емисијата „Миленко Неделковски Шоу“, што се емитува на две телевизии со национална концесија, во кој е констатирана повреда на член 48 од Законот за аудио и аудиовизуелни медиумски услуги, односно ширење дискриминација, нетрпеливост или омраза врз основа на раса, пол, религија или националност.

Генерално, во овој период беше забележана промена во известувањето на најголемите национални радиодифузери „Сител“ и „Канал 5“, што по подолг временски период (речиси осум години), поканија претставници од опозицијата на интервјуа во нивните главни вести, како дел од имплементацијата на Договорот од Пржино, што, меѓу другото, предвидува измена и подобрување на состојбата со медиумите. Иако очигледно тоа имаше цел подобрување на имиџот на овие медиуми, пред сè, за странската јавност, овие чекори не претставуваа вистинска промена во уредничката политика, туку само потврда на државната контрола врз нив. Најдобар доказ за тоа беше гостувањето на претседателот на Социјалдемократскиот сојуз на Македонија, Зоран Заев, беше гостин во Дневникот во 19 часот на ТВ „Сител“, кој го водеше одговорниот уредник на телевизијата, Драган Павловиќ-Латас. Иако интервјуто требаше да обезбеди простор за претставување на најголемата опозициска партија и нивните гледишта за актуелните општествено- политички теми, од страна на уредникот на ТВ „Сител“ беше прикажан деградирачки однос кон соговорникот и непочитување на

минимум стандардите за професионално новинарство. Во една од упатените навреди, уредникот ја навреди и турската етничка заедница, која наредниот ден протестираше пред ТВ „Сител“. Во овој поглед, интервјуто на главниот уредник на Телевизија „Сител“ беше пример за пристрасен пристап. Агенцијата за аудио и аудиовизуелни медиумски услуги⁷¹ го осуди непочитувањето на професионалните новинарски принципи и стандарди од страна на одговорниот уредник на ТВ „Сител“. Агенцијата во својата реакција истакна дека интервјуто било без каква било професионална дистанца, без почитување на достоинството на соговорникот и на низа други личности споменати во разговорот. Земајќи ја предвид осудата во јавноста за ова интервју, особено од институциите, новинарските здруженија и меѓународната заедница, Советот за етика во медиумите во Македонија подготви Повелба за етичко известување во изборите,⁷² што е потпишана од најголемиот број медиуми, вклучително и ТВ „Сител“. Содржината на оваа повелба се заснова на најважните и универзални принципи на професијата, содржани во документи и публикации на Меѓународната федерација на новинарите, Иницијативата за етичко новинарство, Фондацијата „Ројтерс“ и Репортери без граници.

Трендот на известувањето на медиумите во насока на владина поддршка продолжува и во 2016 година. Владејачката структура продолжува да ги користи највлијателните телевизии за да ја одржи статус кво ситуацијата во поглед на односите на политичка моќ. Можат да се идентификуваат неколку главни стратегии: (1) користење на телевизиските вести како политички маркетинг на Владата и на лидерот на ВМРО-ДПМНЕ; (2) селективно цензурирање на политичкото изразување; (3) оркестрирана медиумска пресметка со неистомислениците.⁷³

Нема иницијативи за измена на Законот за граѓанска одговорност од клеветата во поглед на дефинициите (усогласување со член 10 од ЕКЧП), ниту измена на процедуралните правила за исклучување на случаите од мала вредност и употреба на медијација, како што сугерираат Итните реформски приоритети. Анализата на предметите на клеветата не покажува дека политичарите се самоограничиле во подигнувањето тужби за клеветата во споредба со претходната година. Од 1 јуни 2015-та до крајот на годината поведени се осум нови предмети во кои странка е новинар, а рочишта биле закажани за 24 тековни предмети.⁷⁴

Во 2015 година поведени се девет нови предмети за навреда и клеветата. Интересно е да се наспомне дека според Основниот суд Скопје 2 Скопје, во текот на 2015 година, во сите девет нови случаи за навреда и клеветата во кои како странки се јавуваат политичари – се јавуваат како тужители. Во 2015 година од вкупно девет случаи за еден се води

⁷¹http://www.avmu.mk/index.php?option=com_content&view=article&id=2609%3A2016-02-11-12-08-03&catid=88%3Asoopstenija-media&Itemid=313&lang=mk

⁷² <http://semm.mk/novosti/2015-08-11-15-03-18/204-2016-01-27-13-41-21>

⁷³ Овие заклучоци се преземени од извештаите од следењето на медиумските содржини, подготвени од Институтот за комуникациски студии. Целосните извештаи можете да ги прочитате на следните линкови:

<http://republica.edu.mk/modem/MODEM-eden%2018%20noemvri%2023%20dekemvri.pdf>

http://republica.edu.mk/modem/19-29-januari/Second-Monthly-report-MODEM_mk_opt.pdf

http://republica.edu.mk/modem/06-04-mart-2016/Third-Monthly-report-MODEM_opt.pdf

⁷⁴ Од следењето на НВО Инфоцентар.

жалбена постапка пред Апелациониот суд, а за другите осум се уште се води постапка пред Основниот суд.⁷⁵

На 1 октомври 2015 година, Основниот суд од Штип донесе пресуда дека бизнисменот Мики Наумов ги нарушил угледот и честа на Зоран Заев. Судската постапка Заев ја подигна по повод изјавата на бизнисменот Наумов, од мај годинава, дека му дал поткуп во износ од 39.000, во својство на градоначалник на Општина Струмица, а за возврат добил атрактивен простор во трговскиот центар „Глобал“.⁷⁶

Основниот суд Скопје 2 Скопје на 9 декември при повтореното судење по тужбата за клеветата и навреда⁷⁷ поднесена од ексминистерка за внатрешни работи, Гордана Јанкуловска, против Петре Шилегов од СДСМ донесе пресуда според која Шилегов треба да плати на Јанкуловска отштета во износ од 200 илјади денари.⁷⁸ Претходно, Апелациониот суд ја укина првостепената пресуда за исплаќање отштета од 500 илјади денари.

Уставниот суд го одби барањето на Апостолов и Костова, новинар и уредничка на неделникот „Фокус“, за заштита на слободите и правата, што се однесуваат на слободата на јавно изразување на мислата. Објавените текстови во неделникот „Фокус“ не биле со цел да предизвикаат јавна дебата, туку да им наштетат на личните права на тужителот Мијалков. Едновремено, Уставниот суд смета дека текстовите не ги почитувале принципите на истражувачкото новинарство, како и дека изворот на информации, поранешен амбасадор на РМ, не може да се смета за релевантен фактор. Ваквата одлука отвора неколку суштински прашања: (1) Зошто судот смета дека текстовите што се однесуваат на поведението на носител на јавна функција, во случајов тогашниот директор на УБК, не се од јавен интерес?; (2) Зошто поранешен амбасадор, носител на висока јавна функција во државата, не може да се смета за релевантен извор на информации?⁷⁹

Потребна е итна измена на Законот за аудио и аудиовизуелни услуги, со цел да се забрани платеното рекламирање од страна на државата, како и да се обезбеди независност и деполитизација на регулаторното тело – Агенцијата за аудио и аудиовизуелни услуги, преку промена на изборот на членовите.

Медиумите треба да го интензивираат информирањето на јавноста за темите што се од пошироко општествено значење со што ќе им овозможат на граѓаните пристап до поширок спектар на информации потребни за да можат да учествуваат на вистински и ефикасен начин во процесите што влијаат врз нивниот живот и работа, независно и без самоцензура.

⁷⁵ НВО Инфоцентар. Извештај: Политичарите и судските случаи за навреда и клеветата, НВО Инфоцентар, декември 2015 година, достапно на: <http://nvoinfocentar.mk/wp-content/uploads/2016/01/Politicarite-i-sudskite-slucjai-za-navreda-i-kleveta1.pdf>.

⁷⁶ Бизнисмен од Штип тврди дека му дал поткуп на Заев од 39.000 евра. Алфа ТВ. 17.10.2015. Достапно на: <http://www.telegraf.mk/aktuelno/makedonija/273973-alfa-tv-biznismen-od-stip-tvrdi-deka-mu-dal-mito-na-zaev-od-39-000-evra>.

⁷⁷ Јанкуловска ја поднесе тужбата за клеветата и навреда против Шилегов во септември 2014 година, поради изнесување невистини во јавноста со кои се тврди дека откако стапила на министерска функција во МВР, само во станови го зголемила имотот за 200.000 евра.

⁷⁸ Од мониторинг-активностите на Фондацијата НВО Инфоцентар.

⁷⁹ Од мониторинг-активностите на НВО Инфоцентар.

Новинарите да ги применуваат основните професионални стандарди кога известуваат за темите од пошироко општествено значење, известувајќи точно, балансирано и фер и водејќи сметка за веродостојност, релевантност, доверба и кредибилитет на своите текстови. Новинарите да го практикуваат, сопствениците да го поддржуваат и уредниците да го охрабруваат истражувачкото новинарство за темите од поширок општествен интерес како начин медиумите да ја остваруваат својата општествена улога и да ги зголемат довербата и кредибилитетот кај јавноста, а со тоа и сопствените приходи.

Медиумите да вложуваат (средства, време, техника и напори) во дополнително едуцирање на новинарите и уредниците не само за почитување на основните професионални стандарди на професијата туку и за техниките и методите на истражувачкото новинарство. Медиумите да им овозможуваат на своите новинари правна и друг вид заштита за професионално и објективно информирање на јавноста, а новинарите да ги користат и постојните законски одредби во оваа насока.

Новинарските здруженија и организации треба да ги интензивираат своите напори за да обезбедуваат услови новинарите и другите медиумски професионалци да ги извршуваат своите работни обврски професионално и ослободени од стравови и притисоци.

Потребна е измена на Законот за граѓанска одговорност од клеветата во поглед на дефинициите (усогласување со член 10 од ЕКЧП), како и измена на процедуралните правила за исклучување на случаите од мала вредност и употреба на медијација.

Право на образование

Во овој дел особено загрижувачки е ограничувањето на правото на образование на малолетните лица во казнено-поправните домови. Во Казнено-поправниот дом „Охрид“, каде што се сместени и малолетните лица од Воспитно-поправниот дом „Тетово“ поради реновирање на оваа установа, формално образование не постои. Постојат неформални образовни активности што се развиени преку проекти од странски донации во кои децата изучуваат македонски јазик, математика, запознавање со околината, музичко, физичко и ликовно образование. Овие предмети се изучуваат на почетно ниво, земајќи предвид дека најголем процент од децата се со заостанато образование, голем процент од нив се неписмени, а многу мал дел завршиле основно или средно образование (2 од 11). Дополнително, децата немаат на располагање библиотека, односно слободна литература за читање во кое било време, што е сериозен недостаток.

Формалното образование во казнено-воспитно-поправните установи за малолетни лица да биде воведено во најбрзо време. До воведување на формалното образование да се зголеми фондот на часови на децата, преку воведување на нови дополнителните предмети (човекови права, животни вештини), така што времето на децата ќе биде посполнето и времето што го поминуваат на часови ќе биде приближно до она што би го поминувале кога се на слобода.

Право на сопственост

За поздравување е политиката за легализација на бесправно изградени објекти, што почна да се спроведува во 2011 година. Сепак, овој процес се одвива пребавно, а останува и загриженоста дека при имплементација на Законот за постапување со бесправно изградени објекти граѓаните се соочени со многу нерешени прашања во врска со недвижноста на која се наоѓа бесправниот објект, од чијшто исход зависи текот на постапката. Ромската популација особено е соочена со низа прашања што влијаат за уредување на статусот на дивоградбите во кои живеат. Земјиштето на кое е изграден објектот често не е опфатено со плански опфат или, пак, во делот каде што постои ромска населба се предвидува зелен појас, а не индивидуално домување, што значи дека легализацијата на овие објекти е доведена во прашање и се чека одлука од совет на општина дали овие објекти ќе бидат вклопени во урбанистичко-планска документација. Општините, пак, не ги менуваат генералните и деталните урбанистички планови за овие средини поради наводно немање финансии, со што директно се погодени најголем број ромски баратели на легализација. Понатаму, решавањето на многубројни претходни прашања за кои не постои синхронизираност со постапката за легализација доведуваат до неспроведување на Законот. Поради нерасчистени имотно-правни односи општините сè уште во целост не ги завршуваат постапките за легализација на објектот само со изјава заверена на нотар дека подносителот го користи градежното земјиште повеќе од 20 години.

Треба да се уедначи примената на Законот за постапување со бесправно изградени објекти и ефективно да се применат сродните политики од кои зависи спроведувањето на легализацијата. Агенцијата за катастар на недвижности треба да ги засили расположливите ресурси за службено излагање на земјиште, каде што има бесправни објекти. Општините треба да ги засилат своите напори и да обезбедат урбано-планска документација за бесправни објекти изградени на земјиште за чијашто намена согласно важечка урбано планска документација е предвидена сообраќајница, зелен појас или, пак, е нагвор од плански опфат.

Родова еднаквост и права на жените⁸⁰

Измената и дополнувањето на Законот за еднакви можности подразбира дека треба да има стандардизиран модел за известување за спроведувањето на законите од страна на локалните и државните власти. Сепак, степенот на имплементација не може да се процени, бидејќи извештаите на државните и локалните власти за спроведување на Законот за еднакви можности не се достапни за јавноста, од страна на Министерството за труд и социјална политика. Ограничен број општини имаат политики за родова еднаквост, додека известувањето за имплементацијата на законодавството за родова еднаквост и политики е многу ограничено.

⁸⁰Во овој дел беа користени податоци и констатации од Платформата за родова еднаквост: <http://rodovaplatforma.mk/>.

Секторот за еднакви можности (СЕМ) во рамките на МТСП нема соодветни ресурси (човечки, технички и финансиски) за унапредување на родовата еднаквост. Потребни се институционални реформи со цел да се зајакне позицијата на СЕМ во рамките на родовата машинерија, како и да се зголемат неговите овластувања, на начин што ќе може да го исполни својот мандат. Недостигот на политичка волја резултира со недостиг на финансиски, човечки и технички ресурси за спроведување на Стратегијата за родова еднаквост 2013-2020. Националниот план за акција завршува во 2016 година и во моментов нема достапни информации во врска со подготовка на нов план за акција.

Собраниската комисија за еднакви можности не ја користи можноста за надгледување (мониторинг) на имплементацијата на Законот за еднакви можности, а со тоа не се инсистира на целосно спроведување на донесените заклучоци за усогласување на извештаите за спроведувањето на Стратегијата за родова рамноправност 2013-2020 година со секторските приоритетите, мерките, индикаторите, финансиски импликации. Исто така, во 2015 година седницата на Комисијата за напредокот на земјата во делот што се однесуваше на родовата еднаквост не беше отворена за јавноста и претставниците од граѓанските организации. Оваа практика треба да се промени и во 2016 година Комисијата треба да организира јавна расправа да се разгледа Извештајот за напредокот во 2016 година од родова перспектива и да се обезбеди целосно учество на граѓанските организации во процесот.

Учеството на жените на пазарот на трудот останува на многу ниско, и покрај фактот што бројот на жени со завршено високо образование е повисок споредбено со мажите. Правата на работниците-жени продолжуваат да бидат несоодветно заштитени, особено во текстилната индустрија, каде што 82% од вработените се жени, а само 9% се членови на синдикати. Законот на минимална плата усвоен во 2012 година не го опфаќа производството, текстилната и кожарската индустрија, каде што најголем процент од вработените се жени. Овие индустрии имаа рок на приспособување од три години (2012-2014), но во 2014 година беа дадени дополнителни четири години за приспособување. Покрај многубројните повици од граѓанското општество, нема дискусии за промена на оваа одлука.

Задолжителното писмено барање за прекинување на несакана бременост од страна на жена во соодветна здравствена установа, задолжително пристрасно советување и задолжителниот период на чекање од три дена (по советување) пред медицинска интервенција ги спречува жените да го остварат своето право на безбеден абортус. Задолжителното советување се уредува со Правилник, но тоа се спроведува пристрасно, со цел да се одвратат жените кои решиле да ја прекинат бременоста.

Несоодветниот број гинеколози и гинеколошки услуги во земјата, особено во руралните средини, ги спречува жените во пристапот до здравствените услуги. Ова резултира со зголемување на доенчињата и стапката на смртност кај мајката (стапката на перинаталната смртност е 14,3% во споредба со ЕУ од 5,2%). Финансиските средства за доенчињата и за здравјето на мајките постојано се намалува и тие редовно се пренаменуваат за други цели, додека процесот на известување не е транспарентен.

Во ноември 2016 година, Министерството за здравство најави нови мерки што треба да осигурат дека сите бремени жени ќе добиваат бесплатни гинеколошки услуги за време на бременоста. Иако сè уште не може да се даде оценка за ефектите од оваа мерка, првичните извештаи покажуваат селективно спроведување и ограничен дофат. Фондот за здравствено осигурување не ги покрива современите методи на контрацепција, што дополнително ги оптоварува жените во заштитата на репродуктивното здравје и планирањето на семејството.

Продолжува неефикасната заштита на жените од семејно и други форми на родово базирано насилство. Во текот на 2015 година регистрирани се уште пет нови случаи на фемцид – односно убиства врз жени од страна на сегашни или поранешни брачни или интимни партнери. Едно од најбруталните убиства се случи во октомври 2015 година кога жена беше убиена со секира од страна на нејзиниот сопруг. Во билтенот на дневни настани, Министерството за внатрешни работи како причина за убиството ги наведе нарушените семејни односи, а неофицијално, на настанот му претходела расправија. По само два дена, во медиумите беше објавен настан во Кочани, каде што маж си го одзел животот со бесење, откако претходната вечер физички ја малтретирал својата сопруга и ја прободел со нож во раката.

Овие два настана се само продолжение на многубројните настани на родово базирано насилство и насилство во семејството што завршиле со смртни случаи во изминатите две години. Имено, во мај 2015 година, постара жена беше пронајдена мртва во својот дом во скопската населба Пржино, со видливи траги на насилство, за што прв осомничен бил нејзиниот син. Во јануари, бремена жена беше убиена на Детската клиника во Скопје, а потоа фрлена од покривот од страна на сторителот.

Ваквата состојба е загрижувачка, особено доколку се земе предвид дека државата не обезбедува посебна заштита за сите форми на родово базирано насилство, ниту води посебна евиденција за случаите на фемцид. Поради ова, може да се констатира дека државата сè уште не ги исполнува минимум стандардите што треба да гарантираат ефикасна заштита од насилство врз жените. Отсуството на соодветна реакција од страна на полицијата и центрите за социјална работа, малиот број shelтер-центри за жртви на семејно насилство, отсуството на shelтер-центри за жртви на сексуално насилство, отсуство на мултијазична национална СОС-линија се само дел од системските проблеми, поради кои може да се констатира дека државата не ги исполнува условите за обезбедување на правилна заштита на жените-жртви од родово базирано насилство. Во однос на заштита од родово насилство, важно е да се наспомене дека Македонија сè уште не ја ратификувала Конвенцијата од Истанбул, ниту е дефинирано и регулирано родово базираното насилство. Овие услови се утврдени во Истанбулската конвенција, што претставува првиот сеопфатен меѓународен документ за заштита на жените од насилство, на кој Република Македонија е потписник, но сè уште ја нема ратификувано.

На крајот на 2016 година, треба да се изготви независна евалуација на спроведувањето на тековниот Акциски план со цел да се идентификуваат предизвиците и слабостите во спроведувањето што може да се однесува соодветно во новиот Акциски план. Во подготовката на нов акциски план треба да обезбеди целосно учество на граѓанските организации.

Потребни се коренити промени во законската рамка за заштита на жртвите, подобрување на условите во згрижувачките центри, како и подобрена професионалност и соодветна реакција од страна на полициските службеници, центрите за социјална работа и судовите што треба да ги заштитат жртвите.

■ Процедурални заштитни мерки

Слобода и безбедност

Во февруари 2016 година, Специјалното јавно обвинителство отвори истражна постапка и предложи мерка притвор против повеќе лица (меѓу кои поранешни министри за внатрешни работи и транспорт и врски, членови на Државната изборна комисија и судии во Управниот суд) за кривични дела против изборите и гласањето што произлегуваат од нелегално прислушуваниите материјали. Сите предлози беа одбиени од страна на Основниот суд Скопје 1.⁸¹ Одбивањето на определување на мерката притвор од страна на Судот претставува преседан, поради тоа што во изминатите три години Судот во ниту еден случај на организиран криминал не одбил мерка притвор предложена од Јавното обвинителство за гонење на организиран криминал и корупција.⁸²

Наспроти одлуките за предметите што ги подигна Специјалното јавно обвинителство, Судот определи мерка куќен притвор за четири учесници во протестите против одлуката за аболиција од страна на претседателот на Република Македонија (види: Слобода на здружување и собирање).

Ваквата неконзистентна практика на судовите во однос на притворот јасно укажува на селективноста на правдата и фактичко сериозно влијание од страна на власта врз судството.

Неопходно е менување на јавнообвинителската и судската практика во однос на притворот за доследна примена на Законот за кривична постапка.

⁸¹ Соопштенијата на Основниот суд Скопје 1 во врска со барањата и одлуките за определување на мерката се достапни преку: <http://www.osskopje1.mk/Novosti.aspx>.

⁸² Годишни извештаи за работењето на јавните обвинителства во Република Македонија за 2012, 2013 и 2014 година: http://jorm.gov.mk/?page_id=31.

■ Заштита на малцинствата и културни права

Во текот на последните 15 години Охридскиот рамковен договор (ОРД) го покажа својот потенцијал како рамка за обезбедување на функционална мултиетничка демократија. Сепак, продлабочувањето на меѓусебното разбирање помеѓу различните заедници и изградба на едно кохезивно општество останува траен предизвик.

Со текот на времето има значително,⁸³ но во последно време забавено подобрување на правичната застапеност. Во истражување направено од ЕПИ,⁸⁴ наодите укажуваат дека перцепцијата за етничките групи кои се во најлоша позиција во поглед на правичната застапеност во институциите на прво место се Ромите (37,6%), а сепак следни се Албанците (19,3%). Соодветната и правичната застапеност сè повеќе се смета како монополизиран процес што се однесува само на албанската заедница, маргинализирајќи ги помалобројните заедници. И покрај забележаните придобивки од спроведувањето на правичната застапеност, беа идентификувани и сериозни пречки. Тие пречки првенствено се однесуваат на политизацијата на администрацијата, посветеноста на раководителите, проблематичното вработување и процедурите за вработување, заедно со неадекватните механизми за мониторинг и санкционирање, како и недостигот од основни работни услови и буџетските ограничувања.

Доминантно мислење е дека спроведувањето на принципот во најголема мера зависи од етничката припадност на раководителот на институцијата. И на централно и на локално ниво, спроведувањето на принципот не беше доведено во прашање во институциите управувани од Албанци. Уште повеќе, во овие институции е постигнато задоволувачко ниво на застапеност. Меѓутоа, се препознава потребата од исполнување на законски поставеното ниво на правична застапеност во институциите управувани од лица со македонска етничка припадност.

Партиската книшка е пред заслугите, тоа е ставот на вработените во администрацијата. Тие сметаат дека е потребна департизација на институциите. Партиските вработувања се јавуваат како најголем проблем и постои тренд на вработување без претходна процена на потребата од вработување и на профилот на вработените. Се нагласува потребата за целосно спроведување на мериторниот систем, запазувајќи ги принципите компетентност и интегритет. Во таа насока, потребно е наоѓање механизми за надминување на политичките манипулации на законите, особено делот што се однесува на постапката за вработување, како и доследно спроведување на Методологијата за соодветна и правична застапеност.

Исто така, истражувањето укажува дека постои одредена сегрегација на работното место во смисла на тоа дека секторите и одделенијата во рамките на државната администрација се етнички разновидни, но разновидноста се изразува претежно преку бројките во вкупниот број сектори и одделенија]. Меѓутоа, немаат мешан етнички состав сите одделенија, сектори и тимови, па и институции.

⁸³Извештаи на Народниот правобранител, Секретаријатот за спроведување на Охридскиот рамковен договор, Министерството за информатичко општество и администрација.

⁸⁴Ристевска Јорданова, М., Ардита Абаз-Имери et al., „Живот и бројки – соодветната и правична застапеност и интеграцијата на работното место“, Институт за европска политика, март 2016 година, Скопје http://epi.org.mk/docs/Life%20and%20Numbers_MK_Final%20version.pdf.

Принципот на соодветна и правична застапеност се однесува на целиот јавен сектор на сите нивоа, вклучувајќи ги и јавните претпријатија, што покажуваат особено драстична недоволна застапеност на заедниците.⁸⁵ Меѓутоа, не постојат расположливи податоци за правичната застапеност во таквите претпријатија.⁸⁶ Прегледот на ОРД за социјална кохезија ја препознава потребата за проширување на примената на правична застапеност на приватизирани поранешни јавни претпријатија или на големи компании од национално значење, имајќи предвид дека тој преставува темелна вредност на уставниот поредок.⁸⁷

Процесот на вработување досега ги занемарува заслугите на повеќејазичната работна сила и на придобивките од една администрација составена од административни службеници, што може директно да комуницира со граѓаните на службените јазици. Повеќејазичен персонал потенцијално би можел да има позитивно влијание врз интеграцијата на работната сила и врз ефикасноста на администрацијата во служење на граѓаните на Македонија. Прегледот на ОРД за социјална кохезија констатира дека во процесот за избор и унапредување, познавањето на друг службен јазик во Македонија, му е дадено помалку важност во однос на познавање на странски јазик и со тоа се занемарува важна можност да се промовира и да се цени јазичната разновидност во Република Македонија.⁸⁸ Изучувањето на јазикот на другите етнички заедници се гледа од страна на вработените во администрацијата како активност што треба да придонесе за поголема интеграција.⁸⁹ Наодите покажуваат дека поголемиот број вработени би посетувале курс за изучување на јазикот на другите етнички групи.⁹⁰ Исто така, перцепциите за поголема интеграција се дека тоа ќе се постигне преку образованието. Сегрегацијата во образовниот систем долги години беше манифестно или латентно поддржувана, со цел да се избегнат конфликтни ситуации помеѓу учениците од различни етнички групи. Сепак, оваа одвоеност како последица имаше зајакнување на стереотипите и на предрасудите кон другиот кај двете најголеми етнички групи. Речиси една деценија по усвојувањето на ОРД, се пројави признание за потфрлањето на образовниот систем во поглед на развивањето на општествената кохезија помеѓу културно диверзифицираните групи.⁹¹

Кога станува збор за мерките и за активностите што се однесуваат на промоцијата на интегрираното образование во Република Македонија, независно од донесената Стратегија од страна на надлежното министерство, потребно е да се забележи дека

⁸⁵ <http://www.siofa.gov.mk/> Преглед на ОРД за социјална кохезија, стр. 27.

⁸⁶ При крајот на 2015 година беше подготвен Прегледот на спроведувањето на Охридскиот рамковен договор во контекст на социјалната кохезија. Овој документ беше поддржан преку Мисијата на ОБСЕ во земјата и Европскиот институт за мир, а го подготви Секретаријатот за спроведување на Охридскиот рамковен договор. Извештајот не е објавен пред македонската јавност, но Европскиот институт за мир на својата интернет-страница интегрално ја објави целосната анализа <http://eip.org/sites/default/files/OFA%20Review%20on%20Social%20Cohesion.pdf>. Иако тогашниот вицепремиер Муса Џафери информираше дека заклучоците од прегледот ќе бидат дискутирани на меѓународна конференција, тоа не се случи. Во својата реакција на ВРМО-ДПМНЕ оспори дека Владата е начртал на анализата, спротивставувајќи се на понатамошно разгледување на наодите по што запре и владината постапка за разгледување на документот.

⁸⁷ <http://eip.org/sites/default/files/OFA%20Review%20on%20Social%20Cohesion.pdf>.

⁸⁸ <http://www.siofa.gov.mk/> Преглед на ОРД за социјална кохезија.

⁸⁹ Ристевска Јорданова, М., Ардита Абрази-Имери et al., „Живот и бројки – соодветната и правична застапеност и интеграцијата на работното место“, Институт за европска политика, март 2016 година, Скопје http://epi.org.mk/docs/Life%20and%20Numbers_MK_Final%20Version.pdf.

⁹⁰ 76% од испитаниците би посетувале курс за изучување на јазикот на другите етнички групи, споредено со 14,8% кои не би ја искористеле оваа можност.

⁹¹ Б. Бакиќ, М. Димитровска, А. Брава, „Како до интегрирано образование во Република Македонија?“, Институт за европска политика – Скопје, Скопје, 2016 http://epi.org.mk/docs/D4V_Social%20cohesion_mk.pdf.

⁹² Ibid.

најголемиот дел од иницијативите во поглед на овој проблем произлегуваат од заедничките активности на меѓународните организации и на граѓанските организации, додека посветеноста на институциите на системот е занемарлива.⁹²

Потребна е сеопфатна расправа за Прегледот на реализација на Охридскиот рамковен договор и неговите препораки, со цел на политичко ниво да се постигне согласност за изградба на кохезивно општество.

Потребни се мерки за постигнување на законско предвиденото ниво на застапеност во сите институции и на сите нивоа, вклучувајќи ги и раководните позиции во институциите. Потребно е да се забрза темпото и да се зголеми застапеноста на малобројните заедници во јавната администрација на централно и на локално ниво. Покрај тоа, треба да се воспостави сеопфатен механизам за следење и за спроведување на Методологијата за планирање на работната сила, како и мерки за санкционирање за нејзино несоодветно спроведување.

Треба да се воспостави и систем за следење на спроведувањето на јазичните политики на централно и на локално ниво со цел да се утврдат и соодветно да се адресираат негостатоците во нив.

■ Мерки против расизам и ксенофобија

Во периодот од 1 јануари до 31 декември 2015 година, Хелсиншкиот комитет регистрираше вкупно 44 дела сторени од омраза. Верифицираните и неверифицираните инциденти се достапни на порталот – www.zlostorstvodomraza.mk. Споредбено со инцидентите регистрирани во 2013 и 2014 година, најголемата разлика се однесува на жртвите, мнозинството од кои се бегалци. Дваесет и еден од 44 инциденти (48%) во 2015 година се однесуваа на разбојништва против бегалци за време на нивното транзитирање низ државата. За време на овие инциденти, најмалку 58 од жртвите (46% од сите регистрирани жртви) беа државјани на Сирија, Авганистан и Мароко. Другата голема, но позитивна разлика е во бројот на инциденти поради македонската или албанската етничка припадност на жртвата, односно сторителот. Во 2013 година овие инциденти претставуваа 84% од сите инциденти (98 од 116), додека во 2014 година таа бројка изнесуваше 61% (53 од 87). Во текот на 2015 година беа регистрирани само 15 инциденти (34%) помеѓу етнички Македонци и Албанци.

Мнозинството дела од омраза беа сторени од разбојници и младинци. Најчестите кривични дела се разбојништво (23), насилство (21), телесна повреда (17) и уништување имот (6). Најголемиот број инциденти се случија во Скопје (18) и неговата околина. Имаше десет инциденти во Гевгелија и шест во Куманово. Делата од омраза против бегалците вообичаено се случуваа покрај автопатот што е дел од Паневропскиот коридор 10. Беа регистрирани најмалку 125 жртви и 174 сторители на дела од омраза. Мнозинството жртви се бегалци и младинци со македонска или албанска етничка припадност. Во 33 од 44 инциденти сторителите дејствувале како група. Од добиените писмени одговори од страна на МВР, полицијата ги откри сторителите во најмалку 20 инциденти. За други 20 инциденти полицијата била известена и тие беа под истрага.

Кон крајот на 2015 година, работна група формирана од членови на државни, академски и невладини институции и организации подготви предлог-измени на Кривичниот законик со цел да се дефинираат делата од омраза и да се заостри

казнената политика кон сторителите на овие дела. Предлог-измените беа доставени до Министерството за правда, но не беа предложени за усвојување до Собранието на РМ. Академијата за судии и јавни обвинители го зголеми бројот на обуки во оваа област, но во 2015 година, на национално ниво тековно беше само едно судење за дело од омраза во Основниот суд Струга.⁹³

Во текот на 2015 година на платформата на Хелсиншкиот комитет – www.govornaomraza.mk беа пријавени 33 случаи на говор на омраза, од кои 26 беа верифицирани. Како најзастапени основи за пријавените случаи на говор на омраза се наоѓаат сексуалната ориентација и родовиот идентитет, етничката и верската припадност и политичката припадност. Говорот на омраза е најприсутен на социјалните мрежи, но не заостануваат и интернет-порталите, односно интернет базираните медиуми. Загрижувачки е што говорот на омраза сè повеќе е присутен во колумни и текстови на интернет-медиумите со што се нарушуваат етичките стандарди и принципите на новинарството, за што говорат и многубројните одлуки на Советот за етика во медиумите.⁹⁴

И покрај сè поголемата застапеност на говорот на омраза во јавниот живот и секојдневието, се забележува релативно мала бројка на пријавени настани за употреба на говор на омраза. Непријавувањето на случаите може да се објасни како последица на два фактора. Првиот е непрепознавањето говор на омраза и неговите основни елементи, како и непотполната разграниченост на основите за говор на омраза од страна на граѓаните. Паралелно со тоа се посочува и непознавањето на граѓаните за надлежностите на институциите и обврските за постапување во случаи на говор на омраза. Вториот, многу позначаен фактор е малиот број случаи на подигнати обвиненија за говорот на омраза од страна на Јавното обвинителство и ниската, речиси непостоечка бројка на осудени и казнети лица кои се служеле со говорот на омраза. Имено, во текот на 2015 година, пред 21 основен суд од кои Хелсиншкиот комитет доби одговор, се водела само една кривична постапка пред Основен суд Скопје 1, по дело од член 417 од Кривичниот законик (Расна и друга дискриминација) во кое има елементи на говор на омраза.⁹⁵

Јавното обвинителство и судовите да покажат нулта толеранција кон делата и говорот на омраза и соодветно да ги зонат и да ги осудат случаите во рамките на својата надлежност. Јавните личности и високите политички претставници е неопходно да се воздржат од употреба на говор на омраза и да ја осудат неговата употреба. Задолжително да се почитуваат етичките и професионалните стандарди во новинарството, што ќе ја оневозможи употребата на говор на омраза во медиумските простори.

⁹³ К. бр. 227/14.

⁹⁴ Одлуки и мислења на Комисијата за жалби при Советот за етика во медиумите на Македонија: <http://semmk.mk/komisija-za-albi/odluki-i-mislenja>.

⁹⁵ Хелсиншкиот комитет испрати барања за пристап до информации од јавен карактер до сите, 27 основни судови во Република Македонија, при што одговор доби од 21 од нив.

■ Заштита на лични податоци

Во текот на 2015 година, Дирекцијата за заштита на лични податоци (ДЗЛП) примила вкупно 393 претставки, а извршила 394 инспекциски надзори. Овој податок покажува намалување на бројот на извршени инспекциски надзори споредбено со претходната година за десет надзори. На прашањето во колку случаи ДЗЛП извршила надзор по сопствена иницијатива, добивме одговор дека за ова се прават посебни планови и надзорите се вршат по области.

Сепак, ДЗЛП одлучи да спроведе вонреден инспекциски надзор по сопствена иницијатива во Државната изборна комисија (ДИК) поради објавувањето на податоците од Избирачкиот список на интернет-страницата на ДИК. Во овој случај Дирекцијата донесе решение со кое забрани на ДИК „да обезбедува електронски пристап до личните податоци во Избирачкиот список објавен на интернет-страницата <https://izbirackispisok.gov.mk>“. Дирекцијата се повика на тоа дека согласно Изборниот законик (член 55, став 1) се предвидува дека личните податоци содржани во Избирачкиот список се заштитени во согласност со закони и не смеат да се употребуваат за ниедна друга цел, освен остварување на избирачкото право на граѓаните. Во другото привремено решение, Дирекцијата забрани на ДИК да објавува лични податоци за физички лица, ценејќи дека „ДИК нема правна основа да врши обработка преку објавување на лични податоци на физички лица...“ Двете решенија беа објавени како резултат на вкрстувањето на базаите со Избирачкиот список и сомнежот за голем број т.н. фантомски гласачи. ДИК на јавна седница одлучи да постапи по решенијата на Дирекцијата, но истовремено најави дека ќе ги обжали пред Управниот суд на РМ.

Дирекцијата за заштита на лични податоци поактивно да се вклучи во заштитата на приватноста и на личните податоци на граѓаните.

■ Библиографија:

Институт за европска политика, Хелсиншки комитет за човекови права, Институт за човекови права, Коалиција „Сите за правично судење“ и НВО Инфо центар, 2016. Итните реформски приоритети побавни од реставрирањето на нерепформските практики!. Скопје: Институт за европска политика

Достапно на: <http://www.merc.org.mk/Files/Write/Documents/04580/mk/Realizacija-na-Itnite-reformski-prioriteti.pdf>

Институт за европска политика, 2016. Статус на реализација на Итните реформски приоритети. Скопје: Македонија – ЕУ Ресурсен Центар (МЕРЦ).

Достапно на: <http://www.merc.org.mk/status-na-realizacija-na-itni-reformski-prioriteti> [18.05.2016]

Ристевска Јорданова, М., Абази-Имери А., Котевска Б. и Анчевска Е., 2016. Живот и бројки - соодветната и правична застапеност и интеграцијата на работното место. Скопје: Институт за европска политика

Достапно на: http://www.epi.org.mk/docs/Life%20and%20Numbers_MK_Final%20version.pdf

Институт за човекови права, 2016. Сугестии на Предлог-стратегијата за реформи во правосудниот систем. Скопје: Институт за човекови права.

Достапно на:

http://www.ihr.org.mk/images/izvestai/novosti/sugestii%20na%20strategijata%20 ichp_finalni.pdf [11.04.2016]

Мрежа 23, 2016. Мониторинг бриф за месец април 2016 година од следењето на Поглавјето 23 - правосудство, борба против корупција и темелни права. Скопје: Мрежа 23

Достапно на: http://www.merc.org.mk/Files/Write/Documents/04641/mk/Monitoring-brief_april-2016_MK_corr.pdf

Мрежа 23, 2016. Мониторинг бриф за месец март 2016 година од следењето на Поглавјето 23 - правосудство, борба против корупција и темелни права. Скопје: Мрежа 23

Достапно на: http://www.merc.org.mk/Files/Write/Documents/04626/mk/Monitoring-izveshtaj-za-sledenjeto-na-Poglavjeto-23-vo-mesec-mart-2016_Mreza-23-.pdf

Мрежа 23, 2016. Мониторинг бриф за месец февруари 2016 година од следењето на Поглавјето 23 - правосудство, борба против корупција и темелни права. Скопје: Мрежа 23

Достапно на: http://www.merc.org.mk/Files/Write/Documents/04592/mk/Monitoring-brief-fevruari-2016_mk.pdf

Мрежа 23, 2015. Мониторинг бриф за спроведувањето на Итните реформски приоритети за периодот 15-30.12.2015.г. Скопје: Институт за европска политика (ЕПИ)

Достапно на: http://www.epi.org.mk/docs/Mrezha-23_monitoring-izveshtaj-15-30%2012%202015.pdf

Мрежа 23, 2015. Мониторинг бриф за спроведувањето на Итните реформски приоритети за периодот 20.11-15.12.2015.г. Скопје: Институт за европска политика (ЕПИ)
Достапно на: http://www.epi.org.mk/docs/Mrezha-23_monitoring-izveshtaj-20.11-15.12.2015.pdf

Мрежа 23, 2015. Мониторинг бриф за спроведувањето на Итните реформски приоритети за периодот 09-20.11.2015.г. Скопје: Институт за европска политика (ЕПИ)
Достапно на: http://www.epi.org.mk/docs/Mrezha-23_monitoring-izveshtaj-9.11-20.11.2015.pdf

Мрежа 23, 2015. Мониторинг бриф за спроведувањето на Итните реформски приоритети за периодот 21.10-06.11.2015.г. Скопје: Институт за европска политика (ЕПИ)
Достапно на: http://www.epi.org.mk/docs/Mrezha23_monitoring-izveshtaj-21.10-06.11.2015.pdf

Мрежа 23, 2015. Мониторинг бриф за спроведувањето на Итните реформски приоритети за периодот 1-20.10.2015.г. Скопје: Институт за европска политика (ЕПИ)
Достапно на: http://www.epi.org.mk/docs/Mrezha%2023_monitoring%20izveshtaj%202015_mk.pdf

Мрежа 23, 2015. Мониторинг бриф за спроведувањето на Итните реформски приоритети за периодот . 15.09-30.09.2015 г. Скопје: Институт за европска политика (ЕПИ)
Достапно на:
http://www.epi.org.mk/docs/Mrezha%2023_monitoring%20izveshtaj%20 IRP_15_9-1_10_15_mk.pdf

Хелсиншки комитет за човекови права на РМ, 2014. Месечен извештај за состојбата со човековите права во Република Македонија за јуни 2014 година. Скопје: Хелсиншки комитет за човекови права на РМ
Достапно на: <http://www.mhc.org.mk/reports/237>

Хелсиншки комитет за човекови права на РМ, 2014. Двомесечен извештај за состојбата со човековите права во РМ за периодот април-мај 2014. Скопје: Хелсиншки комитет за човекови права на РМ
Достапно на: <http://www.mhc.org.mk/reports/219>

Хелсиншки комитет за човекови права на РМ, 2013. Двомесечен извештај за состојбата со човековите права во РМ за периодот јули-август 2013. Скопје: Хелсиншки комитет за човекови права на РМ
Достапно на: <http://www.mhc.org.mk/reports/149>

Хелсиншки комитет за човекови права на РМ, 2013. Квартален извештај за состојбата со човековите права во РМ за периодот април-јуни 2013. Скопје: Хелсиншки комитет за човекови права на РМ
Достапно на: <http://www.mhc.org.mk/reports/145>

Хелсиншки комитет за човекови права на РМ, 2013. Месечен извештај за состојбата со човековите права во Република Македонија за март 2013 година. Скопје: Хелсиншки комитет за човекови права на РМ
Достапно на: <http://www.mhc.org.mk/reports/124>

Хелсиншки комитет за човекови права на РМ, 2012. Квартален извештај за состојбата со човековите права во РМ за периодот октомври - декември 2012. Скопје: Хелсиншки комитет за човекови права на РМ

Достапно на: <http://www.mhc.org.mk/reports/99>

Талевски Д., Кмезиќ М. и Положани Л., 2016. Подобрување на системот на спреги и контроли во Република Македонија: Судска контрола на извршната власт. Скопје: Институт за европска политика (ЕПИ)

http://www.epi.org.mk/docs/D4V_Democracy%20and%20Rule%20of%20Law_mk.pdf

Бакиу Б., Димитровска М. и Брвава А., 2016. Како до интегрирано образование во Република Македонија?. Скопје: Институт за европска политика

http://www.epi.org.mk/docs/D4V_Social%20cohesion_mk.pdf

Богдановска А. и Петровска Н., 2016. Кривичниот совет versus Законот за кривична постапка. Скопје: Коалиција „Сите за правично судење.

Достапно на: http://www.all4fairtrials.org.mk/Main_files/KS%20versus%20ZKP.pdf
[11.04.2016]

МОДЕМ (Мониторинг на демократијата во Македонија), 2016. Извештај од следењето на медиумските содржини преку Механизмот за набљудување и реакција при Институтот за комуникациски студии (период 6 февруари – 4 март 2016). Скопје: Институт за комуникациски студии.

Достапно на: http://respublica.edu.mk/modem/06-04-mart-2016/Third-Monthly-report-MODEM_opt.pdf

МОДЕМ (Мониторинг на демократијата во Македонија), 2016. Извештај од следењето на медиумските содржини преку Механизмот за набљудување и реакција при Институтот за комуникациски студии (период: 19 декември 2015 - 29 јануари 2016). Скопје: Институт за комуникациски студии.

Достапно на: http://respublica.edu.mk/modem/19-29-januari/Second-Monthly-report-MODEM_mk_opt.pdf

МОДЕМ (Мониторинг на демократијата во Македонија), 2015. Извештај од следењето на медиумските содржини преку Механизмот за набљудување и реакција при Институтот за комуникациски студии (период: 23 ноември- 18 декември 2015). Скопје: Институт за комуникациски студии.

Достапно на:

http://respublica.edu.mk/modem/MODEMeden%20_18%20noemvri%20_23%20dekemvri.pdf

НВО Инфоцентар, 2015. Извештај: Политичарите и судските случаи за навреда и клевета. Скопје: НВО Инфоцентар.

Достапно на: <http://nvoinfocentar.mk/wp-content/uploads/2016/01/Politicarite-i-sudskite-slucai-za-navreda-i-kleveta1.pdf>

Андоновски К., Богоевски П., Гелевска А., Бојановска Д., 2016. Анализа на проблемите и потребите на ЛГБТИ луѓето во Република Македонија во областа на социјалната заштита, правните услуги и полициското постапување. Скопје: Хелсиншки Комитет за човекови права на Република Македонија – ЛГБТИ Центар за поддршка.

Достапно на: <http://lgbti.mk/uploads/3b7076e5-dc63-4b58-8bb6-ae2a46d91bc4.pdf>

Европска комисија. Република Македонија: Препораки од групата на високи експерти за системски проблеми во областа на владеење на правото поврзани со прислушањето на комуникациите, објавено пролетта 2015 година. Достапно на:

http://ec.europa.eu/enlargement/news_corner/news/news-files/20150619_recommendations_of_the_senior_experts_group.pdf []

Европска Комисија. Итни реформски приоритети за Република Македонија (јуни 2015 година). Достапно на: http://ec.europa.eu/enlargement/news_corner/news/news-files/20150619_urgent_reform_priorities.pdf []

Европска комисија за демократија низ право (Венецијанска комисија). Мислење по Законот за заштита на приватноста и Законот за заштита на укажувачи во Република Македонија, усвоено на 106та пленарна седница (Венеција, 11-12 март 2016).

Достапно на: [http://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2016\)008-e](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2016)008-e)

Европска комисија за демократија низ право (Венецијанска комисија). Мислење по Законите за дисциплинска одговорност и евалуација на судиите во Република Македонија, усвоено на 105та пленарна седница (Венеција, 18-19 декември 2015).

Достапно на: [http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdf=CDL-AD\(2015\)042-e](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdf=CDL-AD(2015)042-e)

Европски институт за мир, 2015. Ревизија на Охридски рамковен договор во однос на социјалната кохезија. Скопје: Европски институт за мир.

Достапно на:

<http://eip.org/sites/default/files/OFA%20Review%20on%20Social%20Cohesion.pdf>

Влада на Република Македонија, 2015. Нацрт-план на активности на Владата на Република Македонија подготвен врз основа на листата на итни реформски приоритети за Република Македонија – ПАРИП.

Достапно на:

[http://www.sep.gov.mk/data/file/PARIRP/%D0%9F%D0%BB%D0%B0%D0%BD%20%D0%BD%D0%B0%20%D0%B0%D0%BA%D1%82%D0%B8%D0%B2%D0%BD%D0%BE%D1%81%D1%82%D0%B8%20%D0%B7%D0%B0%20%D1%80%D0%B5%D0%B0%D0%BB%D0%B8%D0%B7%D0%B0%D1%86%D0%B8%D1%98%D0%B0%20%D0%BD%D0%B0%20%D0%B8%D1%82%D0%BD%D0%B8%D1%82%D0%B5%20%D1%80%D0%B5%D1%84%D0%BE%D1%80%D0%BC%D1%81%D0%BA%D0%B8%20%D0%BF%D1%80%D0%B8%D0%BE%D1%80%D0%B8%D1%82%D0%B5%D1%82%D0%B8%202015%20\(%D0%AO%D0%B0%D0%B1%D0%BE%D1%82%D0%B5%D0%BD%20%D0%B4%D0%BE%D0%BA%D1%83%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%82\).pdf](http://www.sep.gov.mk/data/file/PARIRP/%D0%9F%D0%BB%D0%B0%D0%BD%20%D0%BD%D0%B0%20%D0%B0%D0%BA%D1%82%D0%B8%D0%B2%D0%BD%D0%BE%D1%81%D1%82%D0%B8%20%D0%B7%D0%B0%20%D1%80%D0%B5%D0%B0%D0%BB%D0%B8%D0%B7%D0%B0%D1%86%D0%B8%D1%98%D0%B0%20%D0%BD%D0%B0%20%D0%B8%D1%82%D0%BD%D0%B8%D1%82%D0%B5%20%D1%80%D0%B5%D1%84%D0%BE%D1%80%D0%BC%D1%81%D0%BA%D0%B8%20%D0%BF%D1%80%D0%B8%D0%BE%D1%80%D0%B8%D1%82%D0%B5%D1%82%D0%B8%202015%20(%D0%AO%D0%B0%D0%B1%D0%BE%D1%82%D0%B5%D0%BD%20%D0%B4%D0%BE%D0%BA%D1%83%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%82).pdf)

Народен правобранител на РМ, 2016. Годишен извештај за степенот на обезбедувањето почитување, унапредување и заштита на човековите права и слободи во 2015 година.

Достапно на: http://ombudsman.mk/upload/Godisni%20izvestai/GI-2015/GI_2015-za_pecat.pdf

Специјално јавно обвинителство, 2016. Извештај за активностите на Јавното обвинителство за гонење на кривичните дела поврзани и кои произлегуваат од содржината на незаконското следење на комуникациите за период од шест месеци (за периодот од 15.09.2015 до 15.03.2016). Достапно на:

<http://www.jonsk.mk/%D0%B4%D0%BE%D0%BA%D1%83%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%82%D0%B8/>

■ Користени веб-страници:

Институции

Уставен суд на РМ: www.ustavensud.mk

Врховен суд на РМ: www.vsrn.mk

Специјално јавно обвинителство: www.jonsk.mk

Судски совет на РМ: www.ssrn.mk

Јавно обвинителство на РМ: www.jorm.mk

Основен суд Скопје 1 Скопје: www.osskopje1.mk

Собрание на РМ: www.sobranie.mk

Влада на РМ: www.vlada.mk

Секретаријат за европски прашања: www.sep.gov.mk

Секретаријат за спроведување на Охридскиот рамковен договор: www.siofa.gov.mk

Министерство за правда: www.pravda.gov.mk

Народен Правобранител на РМ: www.obmudsman.mk

Агенција за аудио и аудио-визуелни услуги на РМ: www.avmu.mk

Совет за етика во медиумите на Македонија: www.semm.mk

Платформи

МЕРЦ: www.merc.mk

Платформата за родова еднаквост: <http://rodovaplatforma.mk/>

Платформа за борба против корупција: www.mcms.org.mk

Медиуми

МИА: www.mia.mk

Телма: www.telma.com.mk

Курир: www.kurir.mk

Телеграф: www.telegraf.mk